

Bezoek en waardering groenvoorzieningen Rotterdam

Maaïke Dujardin en Chris de Vries

Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)
oktober 2008

Een onderzoek in opdracht van de gemeente Rotterdam

Namens de gemeente Rotterdam bestond de begeleidingscommissie van dit onderzoek uit de volgende personen:

- Josine van den Boogaard - GGD
- Rogier Bruijning dS+V
- Iris Dudok - dS+V
- Annemieke Fontein - dS+V
- Pieter de Greef - dS+V
- Rosemarie Maas - S & R
- Joop Zwiep - Gemeentewerken

© Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS)

Auteurs: Maaïke Dujardin en Chris de Vries

Project: 08-2848

Prijs: € 10,-

Adres: Goudsesingel 78, 3011 KD Rotterdam
Postbus 21323, 3001 AH Rotterdam

Telefoon: (010) 489 95 00

Telefax: (010) 489 95 01

E-mail: info@cos.rotterdam.nl

Website: www.cos.rotterdam.nl

INHOUD

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Leeswijzer	9
2 Bezoek groenvoorzieningen	11
2.1 Bezoek groenvoorzieningen algemeen	11
2.2 Bezoek naar achtergrondkenmerken	15
2.2.1 Reisafstand	23
2.3 Bezoek groenvoorzieningen samengevat	24
3 Bezoekfrequentie groenvoorzieningen	25
3.1 Bezoekfrequentie naar achtergrondkenmerken	25
3.2 Bezoekfrequentie groenvoorzieningen samengevat	31
4 Reden bezoek groenvoorzieningen	33
5 Beoordeling groenvoorzieningen	39
5.1 Beoordeling groenvoorzieningen algemeen	39
5.2 Beoordeling naar achtergrondkenmerken	40
5.3 Beoordeling groenvoorzieningen samengevat	45
6 Verbeterpunten groenvoorzieningen	47
Bijlagen	51

Samenvatting

Zeven op elke acht Rotterdammers bezoekt wel eens een groenvoorziening in de eigen buurt, stad of regio en doet dit gemiddeld een kleine vijftig keer per jaar. Het bezoek aan de verschillende soorten groen daalde de laatste jaren maar die trend is gestopt.

Of men een groenvoorziening bezoekt, is van meerdere persoonskenmerken afhankelijk. Daarnaast speelt uiteraard het type groenvoorziening een belangrijke rol.

Grofweg kan de volgende driedeling worden gemaakt:

Buurtvoorzieningen

*worden relatief vaak bezocht door: 13-44-jarigen
niet westerse Rotterdammers
inwoners van de noordoever binnen de ring
huishoudens met kinderen*

Stadsparken

*worden relatief vaak bezocht door: 13-44-jarigen
hoger opgeleiden en
Rotterdammers met een hoger inkomen
inwoners van de noordoever binnen de ring*

Groenvoorzieningen buiten de stad

*worden relatief vaak bezocht door: hoger opgeleiden en
Rotterdammers met een hoger inkomen
westerse Rotterdammers
inwoners van de noordoever buiten de ring*

Over het algemeen kan gesteld worden dat het aantal bezoeken aan groenvoorzieningen verband houdt met het aandeel Rotterdammers dat gebruik maakt van deze voorzieningen; een hoog aandeel bezoekers betekent veelal ook een relatief hoge bezoekfrequentie. Uitzonderingen op deze regel betreffen de:

<i>Buurtparken</i>	<i>Het aandeel niet-westerse bezoekers en bezoekers van de noordoever binnen de ring is relatief hoog. Het aantal bezoeken van deze groep Rotterdammers aan de buurtparken is echter relatief laag</i>
<i>Recreatiegebieden</i>	<i>Het aandeel bezoekers onder alle leeftijdsgroepen is nagenoeg gelijk. Het aantal bezoeken neemt met de leeftijd toe</i>
<i>Verder weg gelegen landschappen</i>	<i>Het aandeel bezoekers onder Rotterdammers van de noordoever buiten de ring is het hoogst. Het aantal bezoeken verschilt nauwelijks per stadsdeel</i>

Groenvoorzieningen worden het meest bezocht voor een wandelingetje (met/zonder hond) en het even buiten zijn of om van de natuur te genieten. Daarbij doen de voorzieningen in de buurt vaker dienst voor een wandelingetje en geniet men in de recreatiegebieden in de regio vaker van de natuur. Sociale contacten of sport zijn minder vaak genoemde redenen om een groenvoorziening te bezoeken.

Rotterdammers die een groenvoorziening (dat kan een buurtvoorziening, stadspark of recreatiegebied zijn) voor een wandeling bezoeken, blijken veelal over dezelfde eigenschappen te beschikken. Het zogenaamde profiel van deze Rotterdammers is in onderstaande figuur weergegeven. De kenmerken van degenen die voor de natuur of voor de sociale contacten komen verschillen wel sterk per groenvoorziening. Wil men van de natuur genieten, dan zijn het vaker de lager opgeleiden en personen met een lager inkomen die relatief vaak een voorziening in de buurt bezoeken. De hoger opgeleiden, personen met een hoger inkomen, van westerse afkomst en paren zonder kinderen kiezen vaker voor de iets verder gelegen recreatiegebieden. Ook bij degenen die voor de sociale contacten een voorziening bezoeken, is de gekozen voorziening afhankelijk van verschillende kenmerken; Buurtvoorzieningen zijn relatief populair bij de lagere inkomensgroep, niet-westerse Rotterdammers en (echt)paren met kinderen. Stadsparken trekken juist meer jongeren met een hogere opleiding en een relatief hoog inkomen.

Groenvoorzieningen binnen de stad

Buurtparken	Overige buurtvoorzieningen	Stadsparken
13-44 jaar hogere opleiding iets hoger inkomen niet-westers Noord oever binnen de ring paar met kind(eren)	13-44 jaar laagst opgeleiden laagste inkomensklasse niet-westers huishoudens met kind(eren)	13-44 jaar hogere opleiding hoger inkomen Noord oever binnen de ring

Groenvoorzieningen buiten de stad

Recreatiegebieden	Strand en duin	Landschappen
hogere opleiding westers Noord oever buiten de ring iets meer paren met/zonder kind(eren)	13-44 jaar hogere opleiding hoger inkomen westers iets meer Noord oever buiten de ring iets meer paren met/zonder kind(eren)	45-75 jaar hogere opleiding hoger inkomen westers Noord oever buiten de ring paren zonder kinderen

Het gemiddelde oordeel van de diverse groenvoorzieningen varieert van een 6,7 tot een 7,3 waarbij de dichtbij gelegen voorzieningen het laagst worden gewaardeerd en de verder weg gelegen landschappen het hoogst. Het aandeel bezoekers en het aantal keer dat een groenvoorziening in 2007 is bezocht lijkt niet van invloed te zijn op de beoordeling van de voorzieningen.

Gemiddeld twee derde van de Rotterdamse bezoekers is van mening dat er iets verbeterd zou kunnen worden aan een of meerdere groenvoorzieningen. Voor alledrie de voorzieningen (buurtvoorzieningen, stadsparken en recreatiegebieden) staan een beter beheer en onderhoud bovenaan het verlanglijstje. Met name de bezoekers van de buurtvoorzieningen zijn van mening dat hier in geïnvesteerd zou moeten worden. Op de derde plaats staat 'veiligheid' als punt voor verbetering.

Als Rotterdammers zouden mogen kiezen aan welk type groenvoorziening meer geld besteed zou moeten worden, zou bijna de helft kiezen voor de kleinere buurtparken of plantsoenen. Een kwart van de Rotterdammers vindt dat er meer geld geïnvesteerd zou moeten worden in de stadsparken en een gering aantal inwoners van Rotterdam vindt dat de recreatiegebieden een extra investering kunnen gebruiken. Maar liefst een kwart van de Rotterdammers heeft geen mening.

1 Inleiding

In het najaar van 2007 heeft het Centrum voor Onderzoek en Statistiek (COS) voor de zevende maal de tweejaarlijkse Vrijtijdsomnibusenquête (VTO) uitgevoerd. Net als in eerdere edities is daarin een aantal vragen opgenomen over het bezoek aan groenvoorzieningen in en rond Rotterdam. In totaal hebben 6.835 Rotterdammers van 13 tot en met 75 jaar de Vrijtijdsomnibusenquête ingevuld.

In het voorjaar van 2008 heeft de jaarlijkse Omnibusenquête plaatsgevonden, met deze keer ook vragen over het bezoek, de waardering en de motieven van het bezoek aan groenvoorzieningen in en rond Rotterdam. Deze vragen zijn speciaal vanwege het Groenjaar Rotterdam gesteld in opdracht van de gemeente Rotterdam. 1.442 Rotterdammers van 16 jaar tot en met 85 jaar vulden deze vragenlijst in. Beide enquêtes hebben een respons die ruim voldoende is voor betrouwbare onderzoeksresultaten.

De antwoorden op de genoemde vragen worden in dit onderzoeksrapport geanalyseerd in het kader van het Rotterdamse Groenjaar (2008). De vragen zijn opgenomen in de bijlage.

1.1 Leeswijzer

In hoofdstuk 2 wordt het bezoek aan de verschillende groenvoorzieningen in Rotterdam, in de regio en verder weg gelegen gebieden besproken. Vervolgens gaat hoofdstuk 3 in op de frequentie waarmee de bezoekers een voorziening bezoeken. Zowel in hoofdstuk 2 als in hoofdstuk 3 worden al deze uitkomsten naar enkele persoonskenmerken uitgesplitst.

Met welk doel Rotterdammers een groenvoorziening bezoeken komt in hoofdstuk 4 aan de orde. Door verschillende persoonskenmerken van de bezoekers op een rijtje te zetten, kunnen zogenaamde profielschetsen gemaakt worden. Vervolgens wordt de waardering van de groenvoorzieningen in hoofdstuk 5 besproken. Ook hier worden de resultaten naar de verschillende persoonskenmerken uitgesplitst. Het rapport wordt afgesloten met mogelijke verbeterpunten voor de groenvoorzieningen.

Bij de interpretatie van de VTO-resultaten moet rekening worden gehouden met het feit dat niet-westerse Rotterdammers, met name Marokkanen, Turken en Surinamers/Antillianen, gemiddeld jonger zijn dan de westerse Rotterdamse bevolking. De omvang van de groep niet-westerse Rotterdammers in de leeftijdsgroep 65-75 jaar is zowel in het onderzoek als in de Rotterdamse bevolking nog klein. In de jongste leeftijdsgroep (13 t/m 24 jaar) vormen niet-westerse allochtonen inmiddels bijna de helft van de respondenten. Gaat het ergens over ouderen, dan gaat het dus ook merendeels over westerse Rotterdammers. Gaat het ergens over niet-westerse Rotterdammers, dan gaat het gemiddeld genomen om jongere mensen dan bij de westerse Rotterdammers.

Overigens: een deel van de niet-westerse Rotterdammers rekent zichzelf tot de Nederlanders in plaats van tot de herkomstgroep. Soms rekenen zij zich tot beide groepen. In dit rapport worden de termen allochtoon en autochtoon niet of nauwelijks gebruikt. In plaats daarvan is veelal het onderscheid gebruikt tussen westerse en niet westerse etniciteit (of komaf, of achtergrond). Westerse Rotterdammers zijn dan de autochtonen en de allochtonen uit een ander westers land (landen die liggen in Europa (exclusief Turkije), Noord-Amerika of Oceanië en verder Japan en Indonesië).

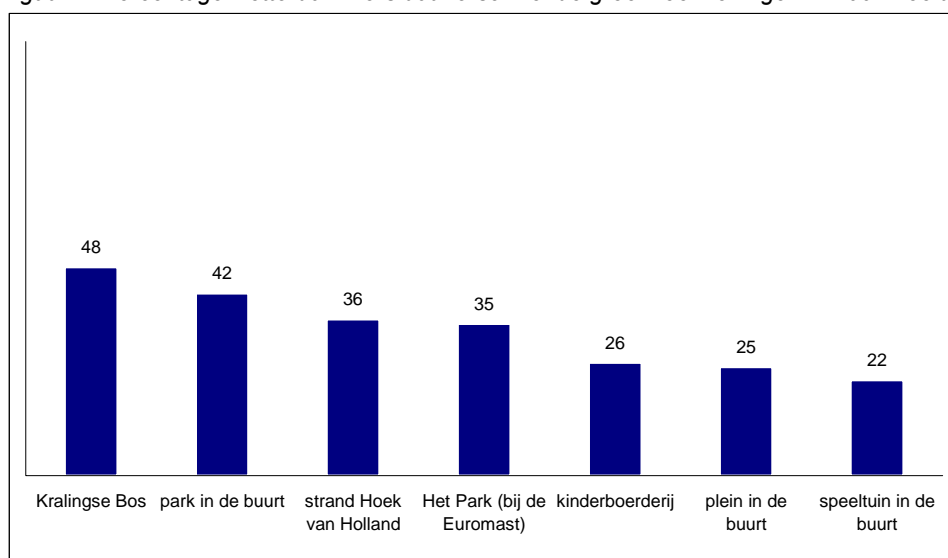
2 Bezoek groenvoorzieningen

Dit hoofdstuk geeft inzicht in de mate waarin verschillende groenvoorzieningen in Rotterdam en omgeving in het jaar 2007 zijn bezocht. Tevens wordt er een vergelijking gemaakt met de resultaten uit de VrijeTijdsOmnibusenquête vanaf 1995 en worden de resultaten van 2007 uitgesplitst naar enkele achtergrondkenmerken die van invloed kunnen zijn op het al dan niet bezoeken van groenvoorzieningen. De voorzieningen worden hierbij in zes groepen verdeeld: buurtparken, overige buurtvoorzieningen zoals speeltuinen, speelpleinen, kinderboerderijen, etc, stadsparken, recreatiegebieden, strand en duin en de verder weg gelegen landschappen zoals de Veluwe en de Brabantse bossen.

2.1 Bezoek groenvoorzieningen algemeen

Onderstaande figuur toont de groenvoorzieningen die in 2007 door meer dan 20 procent van de Rotterdammers zijn bezocht.

Figuur 1: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen in 2007 heeft bezocht

Het Kralingse Bos is het meest populaire groen in Rotterdam en directe omgeving. In 2007 heeft bijna de helft van de Rotterdammers hier wel eens een bezoek aan gebracht. Ook het park in de buurt wordt met enige regelmaat bezocht. Op de derde plaats komt het strand van Hoek van Holland direct gevolgd door 'Het Park'.

In tabel 1 worden alle voorzieningen op een rijtje gezet en wordt het bezoekersaandeel van 2007 vergeleken met voorgaande jaren. Zo blijkt dat het bezoek aan openluchtrecreatievoorzieningen in de afgelopen jaren duidelijk terugliep. Die trend zet niet door. Bij nagenoeg alle openluchtrecreatievoorzieningen geldt dat het aandeel Rotterdammers dat de voorziening wel eens bezoekt in 2007 ongeveer of exact gelijk is gebleven in de laatste twee jaar. Bij een enkele voorziening is er een klein positief verschil zichtbaar, zoals bij het Kralingse Bos.

Afgezien van de Rottemeren die voorheen populairder waren dan de speeltuinen in de buurt, is de top 7 van meest bezochte groenvoorzieningen over de afgelopen jaren nagenoeg gelijk. Het aandeel Rotterdammers dat geen enkele van alle voorzieningen die in de tabel worden genoemd heeft bezocht, blijft sinds 2005 stabiel op 13 procent. Dat wil zeggen dat ongeveer zeven op elke acht Rotterdammers wel eens een voorziening voor openluchtrecreatie heeft bezocht in de 12 maanden voorafgaande aan het onderzoek. Ook dat is een positieve ontwikkeling: het totale bezoek is de afgelopen jaren wat gedaald, maar blijft nu stabiel.

Tabel 1: Aandeel bezoekers van recreatieve groenvoorzieningen in en rond Rotterdam, in procenten

	1995	1997	1999	2001	2003	2005	2007	2007 aantal bezoeken
park in de buurt	42	44	47	50	46	41	42	23
overige buurtvoorzieningen								
kinderboerderij	29	27	33	28	27	26	26	6
plein in de buurt	20	22	30	33	27	24	25	24
speeltuin in de buurt	16	18	21	22	22	22	22	16
speelveld in de buurt	14	14	17	22	18	18	18	20
stadsparken								
Kralingse Bos	44	48	51	53	50	45	48	10
Het Park (bij de Euromast)	32	35	43	44	36	33	35	5
Zuiderpark	19	17	23	21	18	15	18	8
Museumpark	17	17	26	25	21	18	16	4
Schollebos (Capelle) ¹	-	-	-	-	-	-	7	9
ander stadspark	10	12	12	12	12	8	8	12
recreatiegebieden regio								
Rottemeren	27	26	30	30	25	19	19	8
Lage Bergse Bos	24 ²	23	26	25	23	17	17	7
Hoge Bergse Bos		13	16	14	13	9	9	8
Zevenhuizer Plas	21	19	25	20	21	15	15	9
Oude Maas	19	18	19	25	16	16	16	5
Rhoonse Grienden	17	14	17	16	12	11	10	4
Brielse Meer	9	9	10	11	10	7	7	4
Midden Delfland	6	6	6	6	5	5	5	4
Bernisse	6	5	6	7	6	4	4	4
Hitland (Capelle)	4	5	12	8	7	5	5	4
strand en duin								
strand Hoek van Holland	41	43	49	49	44	37	36	5
Oostvoorne/Rockanje	23	17	22	23	22	17	18	4
Voornse Meer / Maasvlakte	17	16	18	18	15	12	10	4
Verder weg gelegen landschappen								
Veluwe	18	23	24	23	21	18	19	3
Brabantse bossen	17	17	20	19	14	13	12	4
andere natuurgebieden	18	17	15	15	16	12	12	9
geen van alle bovenstaande	13	13	8	6	9	13	13	

¹ Het Schollebos is voor het eerst opgenomen in de vragenlijst van de VTO 2007

² In 1995 werden het Hoge en het Lage Bergse Bos samen als één voorziening genoemd

Park in de buurt

Het park in de buurt is een van de meest bezochte groenvoorzieningen. Tussen 1995 en 2001 steeg het bezoekersaandeel van 42 procent naar 50 procent. Hoewel dit aandeel daarna weer is afgenomen, lijkt de daling in 2007 te zijn gestopt. Degenen die het afgelopen jaar wel eens een park in de buurt hebben bezocht deden dit gemiddeld twee keer per maand. Samen met de pleintjes en speelveldjes in de buurt is dit veruit de hoogste bezoekfrequentie.

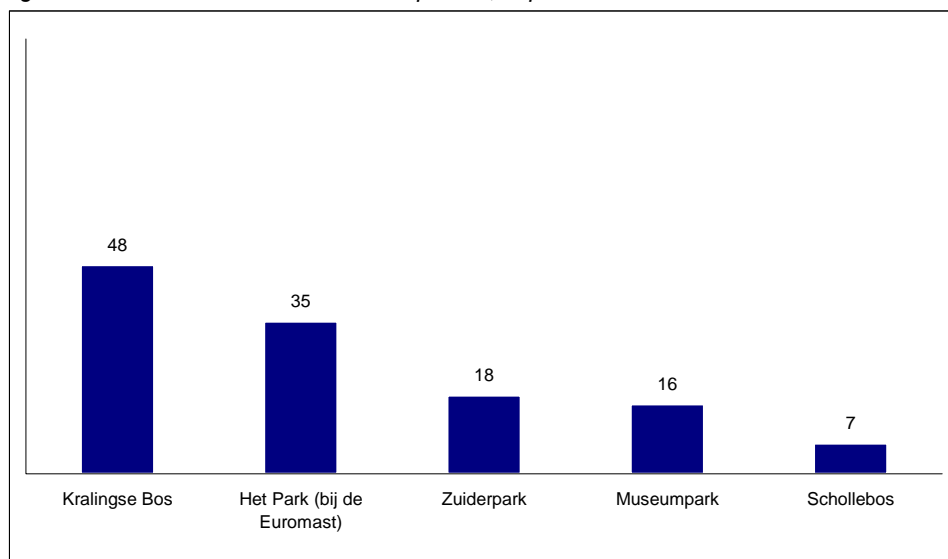
Overige buurtvoorzieningen

De overige voorzieningen in de buurt zijn het afgelopen jaar door een vijfde tot een kwart van de Rotterdammers wel eens bezocht. De kinderboerderij is de populairste van de vier genoemde groenvoorzieningen, maar werd gemiddeld het minst vaak bezocht (eens per twee maanden). Van de pleintjes wordt door een nagenoeg gelijk aandeel Rotterdammers gebruik gemaakt, maar de bezoekfrequentie ligt aanmerkelijk hoger (twee keer per maand).

Stadsparken

Het aandeel bezoekers van stadsparken is zeer wisselend. In onderstaande figuur worden de verschillende bezoekersaandelen per park weergegeven.

Figuur 2: Aandeel bezoekers van stadsparken, in procenten

Zoals eerder naar voren kwam is het Kralingse Bos de meest populaire groenvoorzieningen van Rotterdam en directe omgeving. Bijna de helft van de Rotterdammers heeft dan ook een bezoek gebracht aan deze groenvoorziening. Het Schollebos is het minst druk bezochte park. Slechts 7 procent van de Rotterdammers heeft het afgelopen jaar het Schollebos bezocht. Waarschijnlijk speelt de ligging hier een belangrijke rol. Het Schollebos ligt immers in Capelle aan de IJssel en is dus voor een groot deel van de Rotterdammers 'uit de richting'.

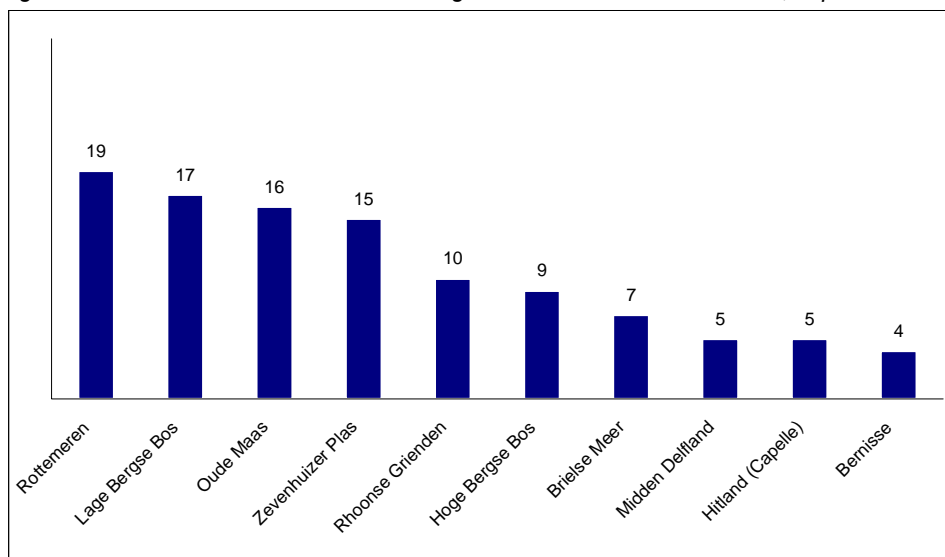
Het park bij de Euromast is ook een relatief populair stadspark, maar heeft net als het museumpark in vergelijking met 2001 nog voldoende ruimte om bezoekers terug te winnen. Het museumpark is overigens het enige stadspark dat in vergelijking met 2005 door minder Rotterdammers is bezocht. Waarschijnlijk komt dit, ondanks het feit dat de bouwwerkzaamheden al een tijdje stil liggen, door de aanleg van de museumparkgarage waardoor het park (tijdelijk) minder aantrekkelijk is geworden om te bezoeken.

Afgezien van 'andere stadsparken' is het Kralingse Bos het meest frequent bezocht (iets minder dan eens per maand).

Recreatiegebieden

Het aandeel bezoekers van recreatiegebieden in de regio varieert van 4 tot 19 procent van de Rotterdammers (zie onderstaande figuur).

Figuur 3: Aandeel bezoekers van recreatiegebieden in en rond Rotterdam, in procenten

Bernisse, Midden Delfland, Hitland en Brielse Meer zijn het minst populair bij de Rotterdamse bevolking en worden door Rotterdammers dan ook slechts enkele keren in een jaar bezocht. De Rottemeren, het Lage Bergse Bos, de Oude Maas en de Zevenhuizer Plas zijn in de regio het meest populair en zijn in 2007 door gemiddeld een op de zes Rotterdammers 7 keer bezocht.

Overigens werden de meer populaire groenvoorzieningen zes à acht jaar geleden door een nog groter aandeel Rotterdammers bezocht. Bij de minder populaire voorzieningen is een minder grote daling te zien (zie tabel 1).

Strand en duin

Hoewel meer dan een derde van de Rotterdammers in 2007 het strand van Hoek van Holland heeft bezocht, is ook dit aandeel sinds 2001 aanzienlijk afgenomen (van 49 procent naar 36 procent). De grootste daling vond echter plaats tussen 2001 en 2005. Het strand van Oostvoorne/Rockanje en de Maasvlakte wordt door een vergelijkbaar aandeel Rotterdammers bezocht als de populairdere recreatiegebieden in de regio. De bezoekfrequentie ligt daarentegen wel wat lager.

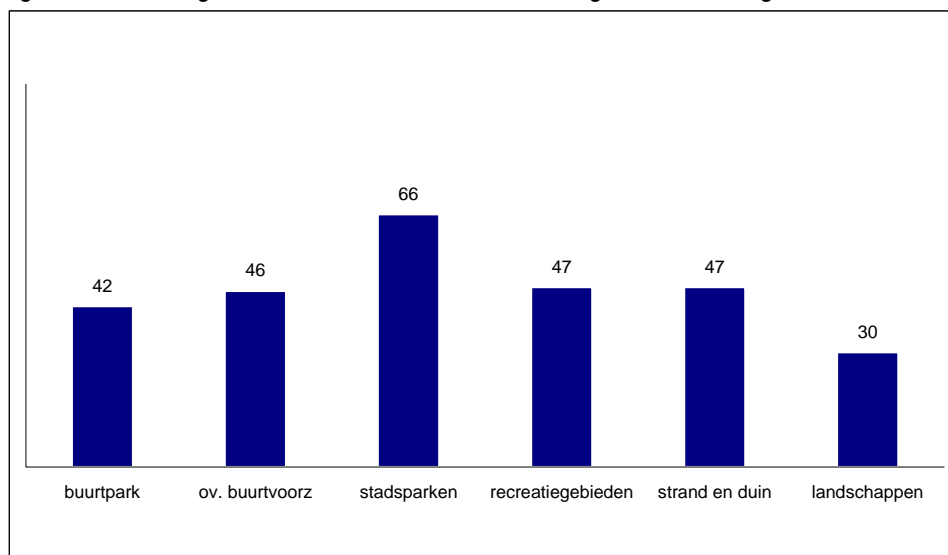
Verder weg gelegen landschappen

De verder weg gelegen groenvoorzieningen zoals de Veluwe en de Brabantse bossen zijn in 2007 door respectievelijk een op de vijf en een op de negen Rotterdammers bezocht. Ook hier geldt dat het bezoek de afgelopen jaren is afgenomen, maar sinds 2005 zijn de veranderingen nihil. Degenen die de verder weg gelegen landschappen in 2007 hebben bezocht, deden dat gemiddeld eens per kwartaal.

Samengevat

Twee derde van de Rotterdammers heeft het afgelopen jaar wel eens een stadspark bezocht. De stadsparken zijn daarmee het meest populair onder de Rotterdamse bevolking (zie onderstaande figuur). De overige groenvoorzieningen zijn door iets minder dan de helft van de Rotterdammers bezocht. De verder weg gelegen landschappen zoals de Veluwe vormen hierop een uitzondering; het merendeel van de Rotterdammers is in 2007 niet naar en dergelijke voorziening in Nederland geweest.

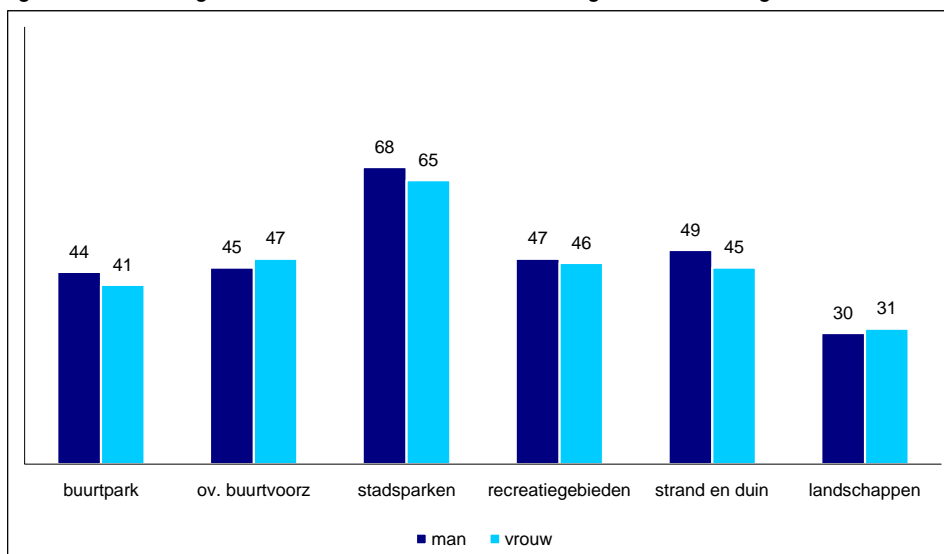
Figuur 4: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt

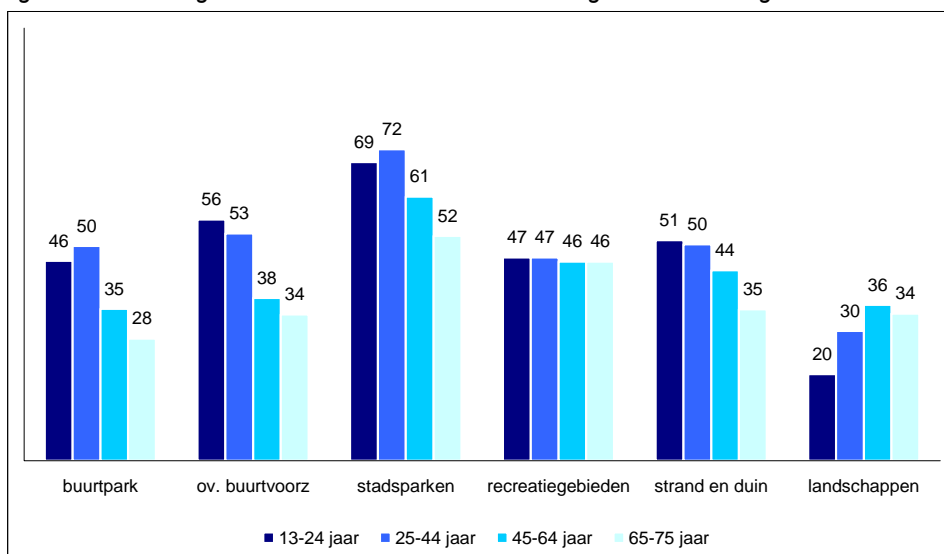
2.2 Bezoek naar achtergrondkenmerken

Het is te verwachten dat kenmerken als leeftijd en deelgemeente van invloed zijn op het bezoek aan groenvoorzieningen. In deze paragraaf wordt het bezoek aan de soorten groene recreatieve voorzieningen naar verschillende persoonskenmerken uitgesplitst.

Figuur 5: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar geslacht

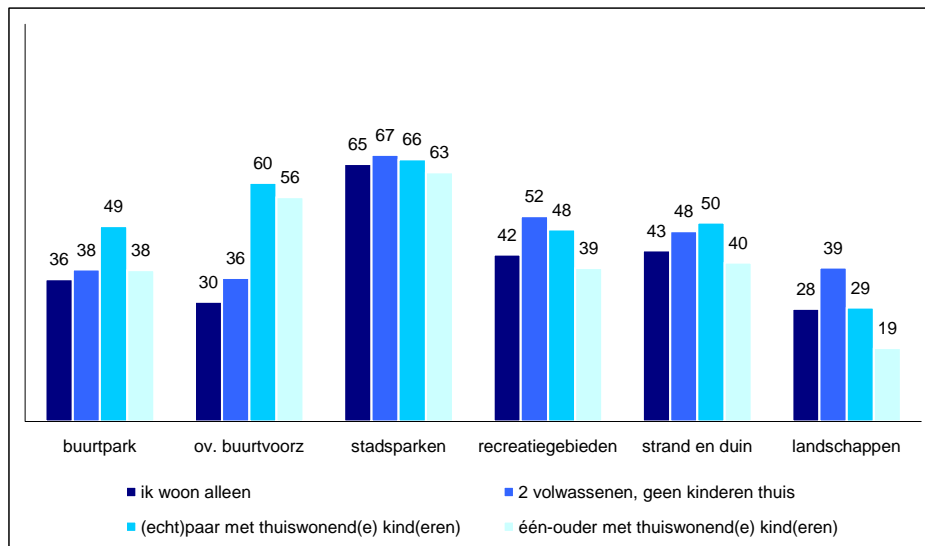

Figuur 6: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar leeftijd

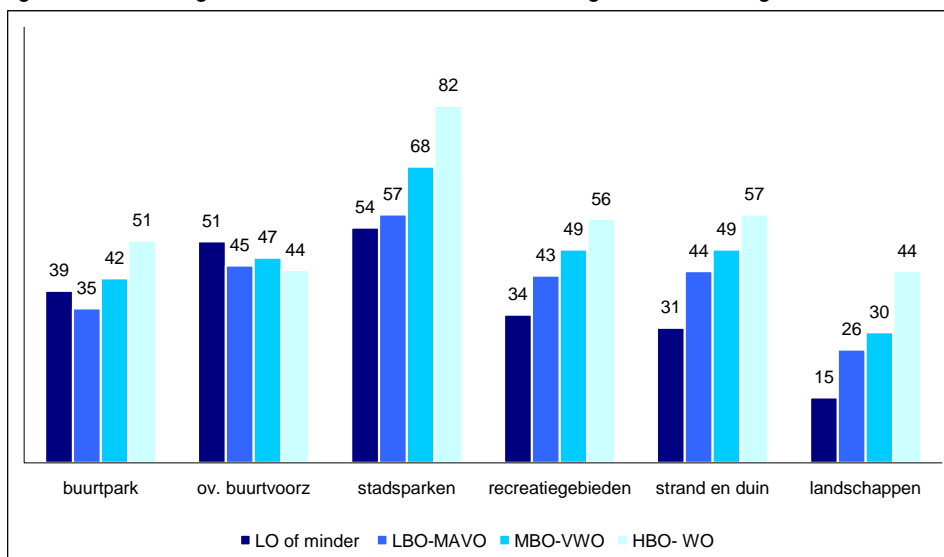
Mannen bezoeken even vaak een groenvoorziening als vrouwen. Wat betreft de leeftijd van de Rotterdammers is echter wel een aantal opmerkelijke verschillen te zien. Zo worden buurtparken, overige buurtvoorzieningen, stadsparken en strand en duin minder bezocht naarmate de leeftijd van de Rotterdammers hoger wordt. Alleen bij de recreatiegebieden in de regio zoals de Rottemeren en het Lage Bergse Bos is het bezoekersaandeel onder alle leeftijdscategorieën even hoog. En bij de verder weg gelegen landschappen is een duidelijke stijging van het aandeel bezoekers te zien naarmate de leeftijd toeneemt.

Figuur 7: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar huishoudsamenstelling

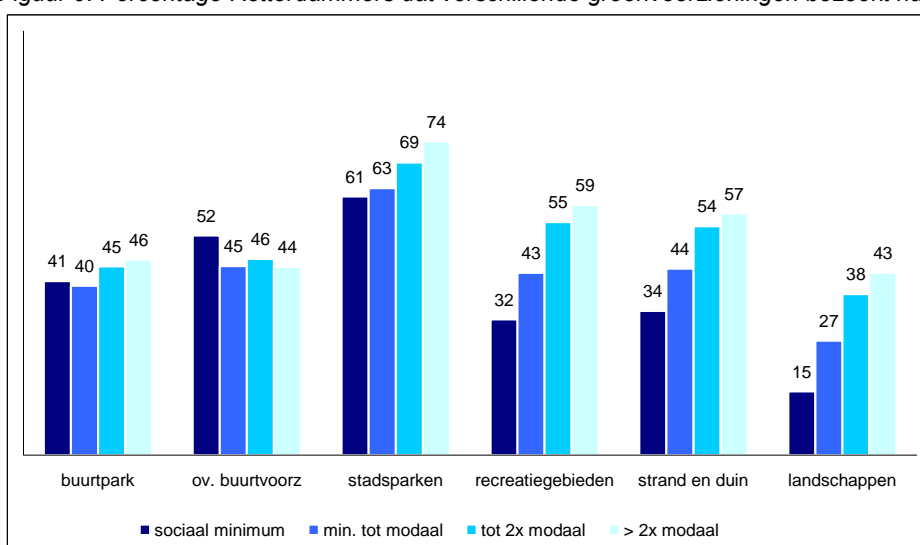

De samenstelling van het huishouden lijkt met name bepalend te zijn voor het bezoek aan buurtvoorzieningen zoals kinderboerderijen en speelpleintjes. Deze voorzieningen worden aanzienlijk vaker door ouder(s) met kinderen bezocht dan door huishoudens zonder kinderen. Opmerkelijk is dat het aandeel bezoekers van stadsparken onder de verschillende huishoudsamenstellingen nauwelijks verschilt.

Figuur 8: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar opleiding

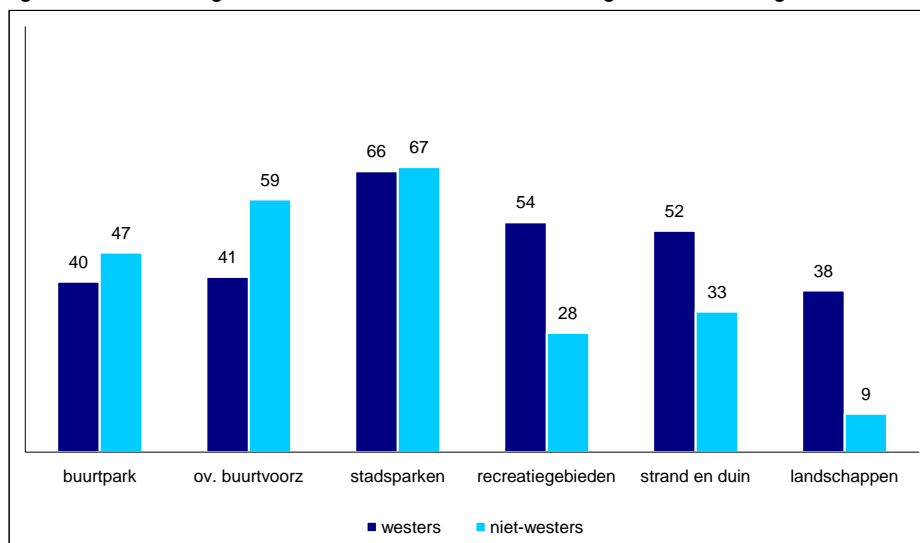

Figuur 9: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar inkomen

Zowel voor de opleiding als voor het inkomen geldt dat het aandeel bezoekers van groenvoorzieningen toeneemt naarmate de opleiding of het inkomen hoger wordt. Zo is het aandeel Rotterdammers dat het afgelopen jaar wel eens een groenvoorziening buiten de stad heeft bezocht onder de hoger opgeleiden en personen met een hoger inkomen aanzienlijk hoger dan onder de lager opgeleiden en de laagste inkomensgroep. Bij het bezoek aan buurtparken is een minder duidelijke stijging te zien naarmate opleiding en inkomen toenemen. En voor het bezoek aan andere buurtvoorzieningen zoals kinderboerderijen en speeltuinen lijken opleiding en inkomen het minst van invloed te zijn. Wel is te zien dat het aandeel bezoekers aan deze buurtvoorzieningen onder de laagst opgeleiden en personen met een minimum inkomen juist hoger is dan de overige groepen.

Figuur 10: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar etniciteit-1

Tabel 2: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar etniciteit

	buurtpark	ov. buurtvoorz	stadsparken	recreatiegebieden	strand en duin	landschappen
Suriname	42	54	65	35	36	11
Turkije	58	67	71	26	31	6
Marokko	52	72	69	27	38	10
Anders niet-westers	41	51	64	26	31	10
Totaal niet-westers	47	59	67	28	33	9

Een uitsplitsing van het aandeel bezoekers naar etniciteit levert ook opvallende resultaten op. Met name de 'overige buurtvoorzieningen' zoals kinderboerderijen, speelveldjes of speeltuinen worden vaker door niet-westerse Rotterdammers bezocht dan door westerse Rotterdammers. Dit betekent overigens niet dat de meeste bezoekers van dergelijke buurtvoorzieningen van niet-westerse afkomst zijn. Niet-westerse Rotterdammers vormen ongeveer een derde van de Rotterdamse bevolking. Binnen deze groep ligt het aandeel bezoeken hoger dan binnen de groep autochtone Rotterdammers.

Voorzieningen die net iets verder weg liggen, maar nog wel in de stad worden door beide groepen even vaak bezocht. Moet men verder de stad uit voor recreatiegebieden zoals de Rottemeren, het strand van Hoek van Holland of de Veluwe en de Brabantse Bossen, dan zijn de gebieden weer populairder bij de westerse Rotterdammers.

Wordt de groep niet-westerse Rotterdammers verder naar etniciteit uitgesplitst (zie bovenstaande tabel), dan is te zien dat met name bij de groenvoorzieningen direct in de buurt of in de stad het bezoekersaandeel onder Turken en Marokkanen het hoogst is.

Tabel 3: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar deelgemeente

	buurtpark	ov. buurtvoorz	stadsparken	recreatiegebieden	strand en duin	landschappen
Stadscentrum	43	38	81	40	46	29
Delfshaven	45	50	67	31	44	23
Overschie	47	41	57	44	50	39
Noord	50	40	80	45	50	34
Hillegersberg-Schiebroek	45	50	62	64	45	37
Kralingen-Crooswijk	42	44	83	38	46	29
Prins Alexander	40	49	73	73	48	41
Feijenoord	39	50	64	38	40	23
IJsselmonde	37	41	50	45	45	31
Charlois	46	49	67	38	40	25
Hoogvliet en Pernis	34	46	36	59	60	31
Hoek van Holland	31	49	18	22	89	33
Totaal	42	46	66	47	47	30

Uit bovenstaande tabel blijkt dat de ligging van de deelgemeente en de daaraan verbonden toegankelijkheid c.q. afstand tot de diverse groenvoorzieningen duidelijk van invloed zijn op het bezoek aan deze voorzieningen. De grootste verschillen zijn dan ook te zien op het gebied van stadsparken en recreatiegebieden in de regio.

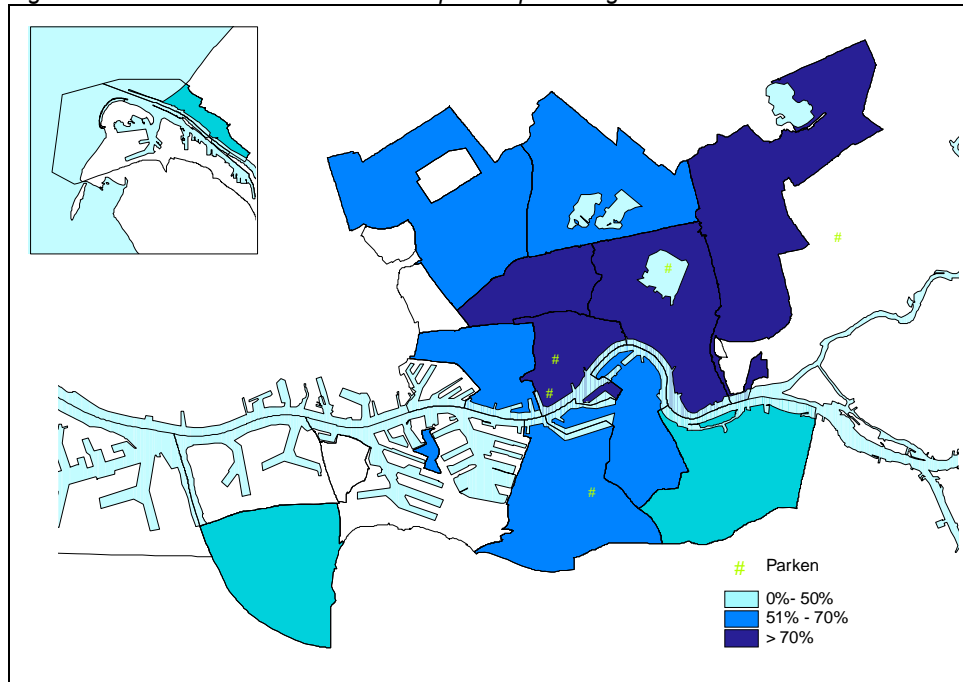
In het Stadscentrum, Noord en Kralingen-Crooswijk is het aandeel bezoekers van stadsparken relatief hoog. In IJsselmonde, maar voornamelijk in Hoogvliet en Pernis en Hoek van Holland wordt er minder gebruik gemaakt van deze voorzieningen.

Recreatiegebieden zoals de Rottemeren, de Zevenhuizer Plas etc. zijn duidelijk meer in trek bij de bewoners die hier het dichtst bij wonen (Hillegersberg-Schiebroek, Prins Alexander en Hoogvliet en Pernis). Bewoners van Delfshaven en Hoek van Holland maken minder vaak gebruik van deze recreatiegebieden.

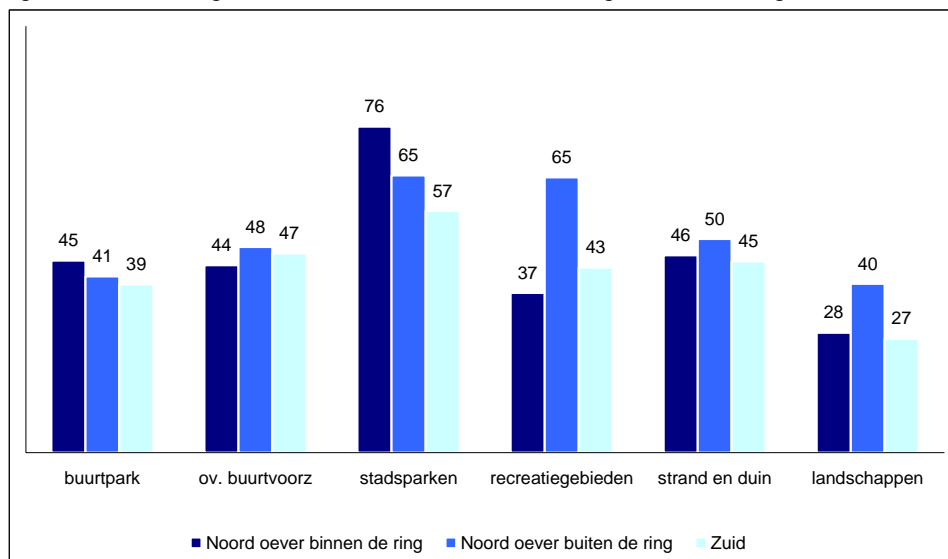
Uiteraard is het bezoek aan 'strand en duin' in Hoek van Holland het hoogst. Tussen de overige deelgemeenten bestaan weinig verschillen.

Het bezoek aan de stadsparken is in de figuur op de volgende pagina nog eens weergegeven.

Figuur 11: Aandeel bezoekers aan stadsparken per deelgemeente

Figuur 12: Percentage Rotterdammers dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt naar stadsdeel

Een onderverdeling in de noordoever binnen de ring, de noordoever buiten de ring en Zuid vatten de verschillen nog eens samen.

Overigens kan worden opgemerkt dat de noordoever binnen de ring voor een groot deel uit westerse Rotterdammers bestaat en dat op de noordoever buiten de ring en op 'Zuid' juist een groot aandeel niet-westerse Rotterdammers wonen.

De verschillen tussen de bewoners van 'Noord' en 'Zuid' worden ook in onderstaande tabel weergegeven. Hierbij is tevens een uitsplitsing gemaakt naar de specifieke groenvoorzieningen.

Tabel 4: Percentage Rotterdammers in 'Noord' en 'Zuid' dat verschillende groenvoorzieningen bezoekt

	Noord	Zuid	Totaal
Stadsparken			
Kralingse Bos	60	30	48
Het Park bij de Euromast	39	29	35
Zuiderpark	7	34	18
Museumpark	20	10	16
Recreatiegebieden regio			
Rottemeren	26	8	19
Lage Bergsche Bos	24	5	17
Hoge Bergsche Bos	13	3	9
Zevenhuizer Plas	20	6	15
Oude Maas	9	27	16
Rhoonse Grienden	5	17	10
Brielse Meer	5	10	7
Midden Delfland	6	2	5
Bernisse	2	8	4
Hitland (Capelle)	7	3	5
Strand en duin			
Strand Hoek van Holland en omg.	40	29	36
Oostvoorne, Rockanje	15	22	18
Voorse Meer, Maasvlakte	8	14	10
Verder weg gelegen landschappen			
Veluwe	21	16	19
Brabantse Bossen	11	12	12

In het algemeen kan geconcludeerd worden dat Rotterdammers geneigd zijn om vooral de groenvoorzieningen op de eigen maasoever te bezoeken. De rivier is kennelijk een belangrijke fysieke of psychologische barrière. Zo worden de stadsparken in Noord bijvoorbeeld meer bezocht door inwoners van Noord en wordt het Zuiderpark meer bezocht door inwoners van Zuid dan van Noord.

2.2.1 Reisafstand

In onderstaande tabellen wordt het aandeel bezoekers bij verschillende reisafstanden weergegeven. Zo heeft in totaal bijna de helft van de Rotterdammers in 2007 het Kralingse Bos bezocht. Onder de Rotterdammers die op minder dan twee km afstand van dit park wonen is dit 81 procent, onder de Rotterdammers die meer dan 10 km van het Kralingse Bos wonen is het aandeel bezoekers 30 procent. Als deze 30 procent wordt vergeleken met de overige stadsparken valt op dat dit aandeel relatief hoog is. Met andere woorden: het verzorgingsgebied van het Kralingse Bos is in vergelijking met de andere stadsparken groot. Daarnaast is het aandeel bezoekers van het Museumpark dat dichtbij woont aanzienlijk lager dan de overige stadsparken. De recreatiegebieden Rottemeren en de Zevenhuizer Plas hebben ten opzichte van de andere recreatiegebieden het hoogste aandeel bezoekers dat minder dan 10 km van het gebied af wonen.

Tabel 5: Percentage Rotterdammers dat verschillende stadsparken bezoekt naar reisafstand

	Kralingse Bos	Het Park bij de Euromast	Zuiderpark	Museumpark	Schollebos (Capelle)
< 2 km	81	71	57	35	-*
2 - 5 km	69	45	44	18	30
5 - 10 km	46	31	12	11	18
> 10 km	30	22	6	10	3
Totaal	48	35	18	16	7

*) een streepje betekent dat er geen of te weinig data zijn om een aandeel bezoekers te berekenen

Tabel 6: Percentage Rotterdammers dat verschillende recreatiegebieden bezoekt naar reisafstand

	Rottemeren	Lage Bergsche Bos	Oude Maas	Zevenhuizer Plas	Rhoonse Grienden	Hoge Bergsche Bos	Brielse Meer	Hitland (Capelle)	Midden Delfland	Bernisse
< 10 km	51	31	30	44	24	21	-*	15	-*	-*
10 - 20 km	19	9	17	9	9	6	22	3	9	28
20 - 30 km	10	2	8	5	5	4	14	4	5	4
> 30 km	4	2	3	2	2	1	5	3	3	2
Totaal	19	17	16	15	10	9	7	5	5	4

*) een streepje betekent dat er geen of te weinig data zijn om een aandeel bezoekers te berekenen

2.3 Bezoek groenvoorzieningen samengevat

Uitsplitsingen van het bezoek aan diverse groenvoorzieningen naar persoonskenmerken leveren opmerkelijke uitkomsten. Bij alle kenmerken (behalve geslacht) lijkt een verband te bestaan met het al dan niet bezoeken van een groenvoorziening. Wanneer per groenvoorziening op een rijtje wordt gezet welk type bezoeker de voorziening relatief vaak bezoekt, is het volgende te zien:

Figuur 13: Kenmerken van bezoekers van groenvoorzieningen die relatief vaak/vaker voorkomen

Groenvoorzieningen binnen de stad

Buurtparken	Overige buurtvoorzieningen	Stadsparken
13-44 jaar hogere opleiding iets hoger inkomen niet-westers Noord oever binnen de ring paar met kind(eren)	13-44 jaar laagst opgeleiden laagste inkomensklasse niet-westers huishoudens met kind(eren)	13-44 jaar hogere opleiding hoger inkomen Noord oever binnen de ring

Groenvoorzieningen buiten de stad

Recreatiegebieden	Strand en duin	Landschappen
hogere opleiding westers Noord oever buiten de ring iets meer paren met/zonder kind(eren)	13-44 jaar hogere opleiding hoger inkomen westers iets meer Noord oever buiten de ring iets meer paren met/zonder kind(eren)	45-75 jaar hogere opleiding hoger inkomen westers Noord oever buiten de ring paren zonder kinderen

Samengevat lijken er dus meerdere kenmerken van invloed te zijn op het al dan niet bezoeken van een groenvoorziening en zijn deze kenmerken tevens afhankelijk van het type groenvoorziening.

Grofweg kan de volgende driedeling worden gemaakt:

Buurtvoorzieningen	13-44-jarigen, niet westers, noordoever binnen de ring, huishoudens met kinderen
Stadsparken	13-44-jarigen, hoger opgeleid en hoger inkomen, noordoever binnen de ring
Groenvoorzieningen buiten de stad	hoger opgeleid en hoger inkomen, westers, noordoever buiten de ring

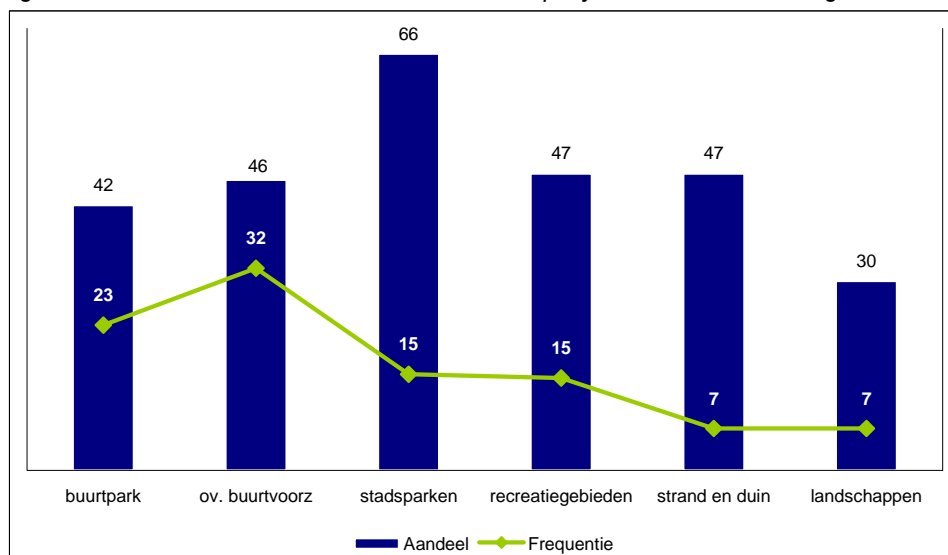
3 Bezoekfrequentie groenvoorzieningen

Nu er inzicht is verkregen in het aandeel Rotterdammers dat in 2007 een bezoek heeft gebracht aan diverse groenvoorzieningen, wordt ingezoomd op de frequentie waarmee een bezoek is gebracht aan de voorzieningen.

3.1 Bezoekfrequentie naar achtergrondkenmerken

In hoofdstuk 2 zagen we dat onder de gebruikers van groenvoorzieningen de voorzieningen in de buurt het meest zijn bezocht. In deze paragraaf wordt de gemiddelde bezoekfrequentie van de verschillende groenvoorzieningen in grafieken weergegeven waarbij wederom een uitsplitsing wordt gemaakt naar diverse persoonskenmerken. Bij deze gemiddelden zijn alleen Rotterdammers meegerekend die in 2007 gebruik hebben gemaakt van de groenvoorziening in kwestie.

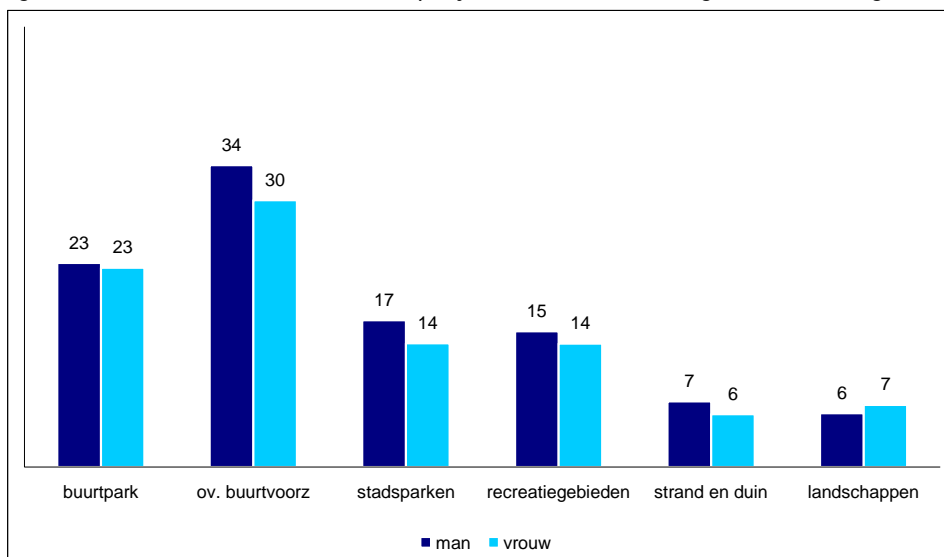
Figuur 14: Aandeel bezoekers en aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen

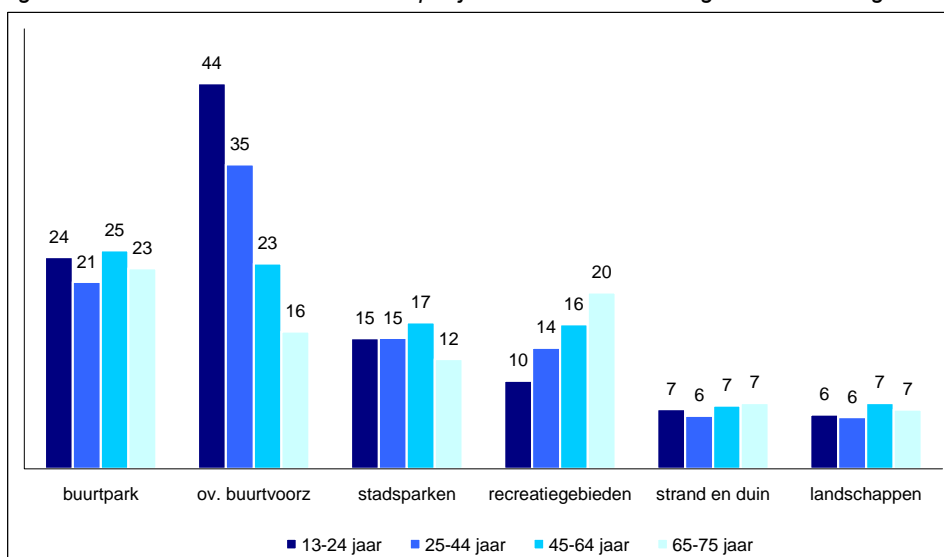
Bovenstaande figuur geeft zowel het aandeel Rotterdammers weer dat het afgelopen jaar van een bepaalde groenvoorziening gebruik heeft gemaakt als de gemiddelde frequentie waarmee de voorzieningen zijn bezocht. De Rotterdammers die in het jaar voorafgaand aan het onderzoek wel eens een groenvoorziening bezochten, deden dat gemiddeld een kleine vijftig keer, dus globaal ongeveer eens per week (de verschillende groenvoorzieningen bij elkaar geteld). Als ook de niet-bezoekers worden meegeteld, is de uitkomst als volgt. De gemiddelde Rotterdammer bezoekt per jaar ongeveer veertig maal een groenvoorziening ofwel een voorziening voor openluchtrecreatie.

Opvallend in de figuur is dat een aantal verder weg gelegen voorzieningen niet zozeer door een kleiner deel van de Rotterdamse bevolking bezocht worden, maar dat de frequentie waarmee deze voorzieningen bezocht worden wel daalt naarmate de afstand die men moet overbruggen groter wordt. Zo worden de 'overige buurtvoorzieningen' zoals kinderboerderijen, speeltuinen of speelveldjes gemiddeld bijna drie keer per maand bezocht en verder weg gelegen landschappen slechts eens per half jaar.

Figuur 15: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar geslacht

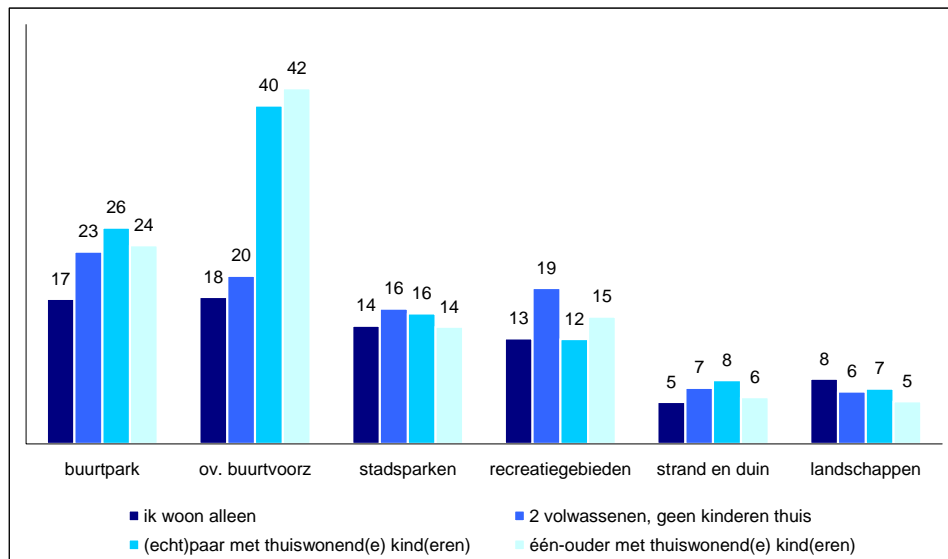
Figuur 16: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar leeftijd

In voorgaand hoofdstuk kwam naar voren dat een vergelijkbaar aandeel mannen als vrouwen in 2007 de diverse groenvoorzieningen heeft bezocht. Als het gaat om het *aantal* bezoeken per jaar blijkt dat dit onder vrouwen iets lager is dan onder mannen.

Eerder zagen we dat het aandeel bezoekers bij de meeste voorzieningen afnam naarmate de leeftijd hoger werd. Dit geldt in sterke mate voor de buurtvoorzieningen en stadsparken en in iets minder sterke mate voor strand en duin. Uit de gemiddelde bezoekfrequentie blijkt dat niet alleen een groter deel van de jongeren gebruik maakt van de buurtvoorzieningen, maar dat zij de voorzieningen ook vaker bezoeken. Het aandeel Rotterdammers dat in 2007 een recreatiegebied in de regio heeft bezocht, is onder alle leeftijdscategorieën nagenoeg gelijk (zie Figuur 6). Als echter naar de frequentie wordt gekeken, is te zien dat ouderen deze voorzieningen vaker bezoeken dan de jongeren.

Figuur 17: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar huishoudsamenstelling

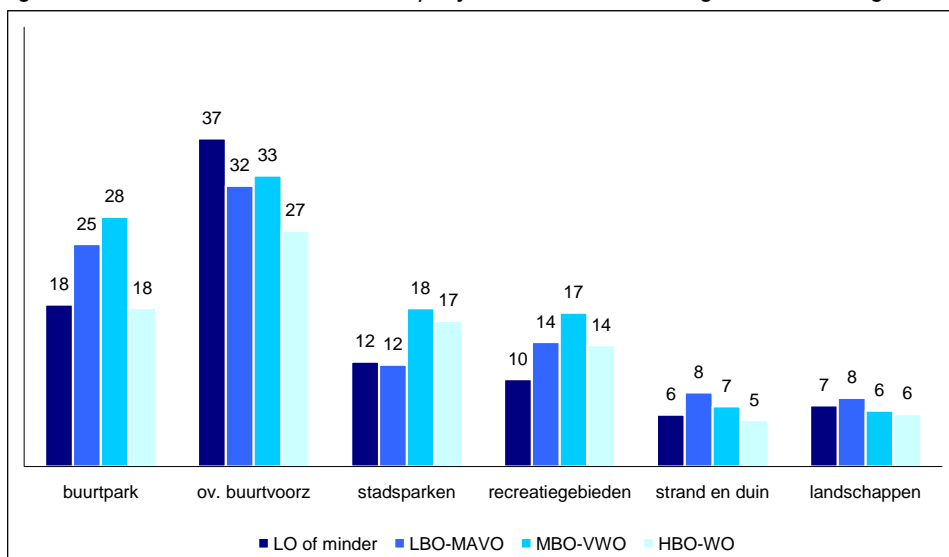

Buurtvoorzieningen waaronder buurtparken, speeltuinen en speelveldjes worden het meest bezocht door (echt)paren en een-oudergezinnen met thuiswonend(e) kind(eren). Met name buurtvoorzieningen zoals speeltuinen en speelveldjes worden zeer frequent door deze huishoudens bezocht (gemiddeld iets minder dan eens per week).

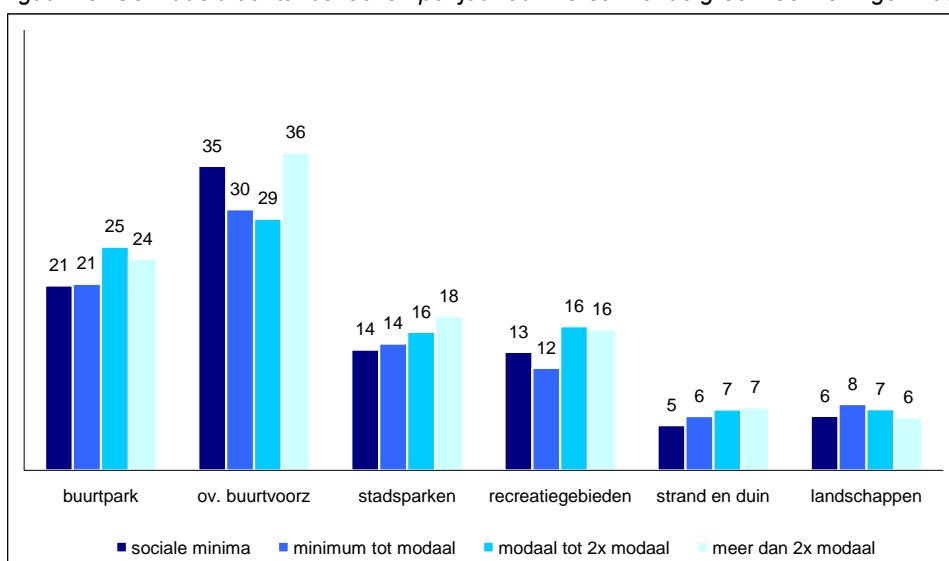
Onder de bezoekers van recreatiegebieden zoals de Rottemeren en de Zevenhuizer plas bevinden zich relatief iets meer paren zonder kinderen dan huishoudens met een andere samenstelling. Zij bezochten deze groenvoorzieningen ook iets vaker dan gemiddeld (iets minder dan eens per drie weken).

Verder weg gelegen voorzieningen zoals strand en duin en de Veluwe zijn niet opmerkelijk veel of frequent door specifieke huishoudens bezocht.

Figuur 18: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar opleiding

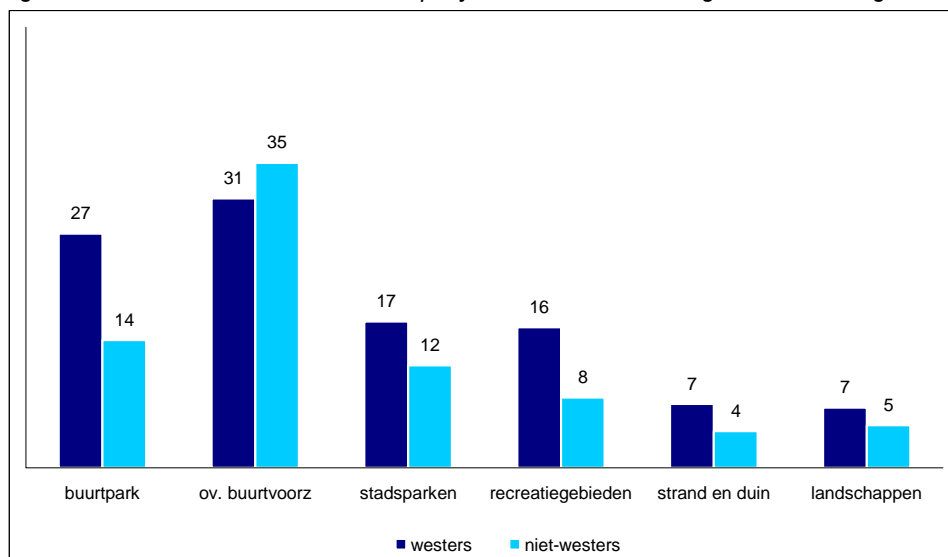

Figuur 19: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar inkomen

Over het algemeen maken hoger opgeleiden en personen met een hoger inkomen vaker gebruik van de diverse groenvoorzieningen. Buurtvoorzieningen zoals kinderboerderijen, speeltuinen en speelveldjes zijn hierop een uitzondering. Niet alleen is het aandeel gebruikers onder de lager opgeleiden en personen met een lager inkomen van deze buurtvoorzieningen hoger dan onder de hoger opgeleiden en hogere inkomensklassen, ook de gemiddelde bezoekfrequentie ligt - met name bij de lager opgeleiden - hoger.

Figuur 20: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar etniciteit

Tabel 7: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar etniciteit

	buurtpark	ov. buurtvoorz	stadsparken	recreatiegebieden	strand en duin	landschappen
Suriname	13	22	12	8	4	4*
Turkije	17	41	12	8	6	..**
Marokko	15	42	13	8	5	..**
Anders niet-westers	13	32	10	8	3	5*
Totaal niet-westers	15	35	12	8	4	5

*) $N \geq 50 < 100$

**) $N < 50$

Ook wat betreft de etniciteit van de gebruikers geldt dat daar waar het aandeel bezoekers relatief hoog is, ook de bezoekfrequentie relatief hoog is. Het buurtpark vormt hierop de enige uitzondering. Een groter aandeel niet-westerse Rotterdammers heeft het afgelopen jaar een buurtpark bezocht, maar het aantal bezoeken ligt gemiddeld lager dan bij de westerse Rotterdammers.

Respectievelijk 68 procent en 72 procent van de Turken en Marokkanen hebben in 2007 van een of meerdere buurtvoorzieningen zoals een speeltuin of plein in de buurt gebruik gemaakt. Ook de gemiddelde bezoekfrequentie van Turken en Marokkanen aan dergelijke voorzieningen ligt met iets minder dan eens per week relatief hoog.

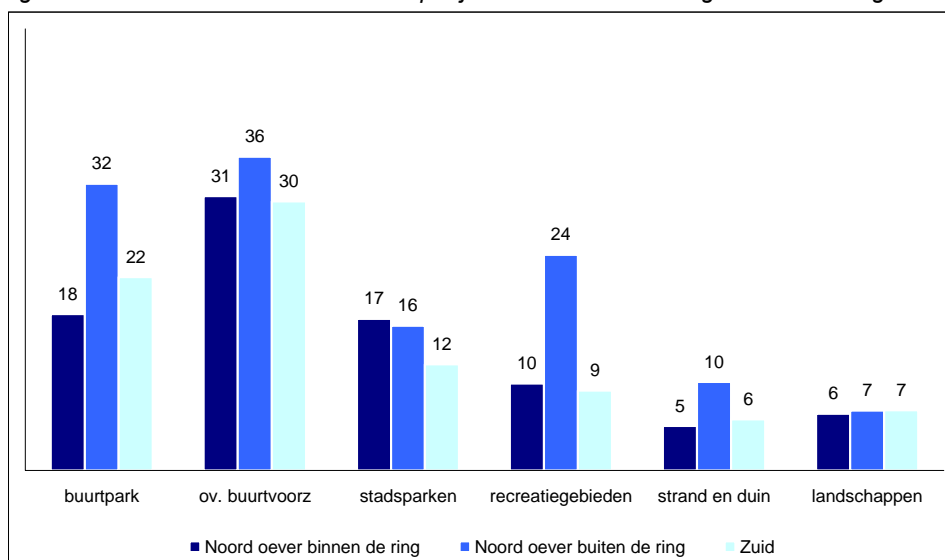
Tabel 8: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar deelgemeente

	buurtpark	ov. buurtvoorz	stadsparken	recreatiegebieden	strand en duin	landschappen
Stadscentrum	17	30	18	8	5	6
Delfshaven	15	33	14	9	5	6
Overschie	35*	29*	13	11*	5*	6*
Noord	11	31	12	12	6	7
Hillegersberg-Schiebroek	20	26	9	24	5	8
Kralingen-Crooswijk	29	29	25	10	4	6
Prins Alexander	36	40	20	27	6	7
Feijenoord	18	33	12	8	7	5
IJsselmonde	23	21	8	7	4	6
Charlois	22	34	16	9	5	7
Hoogvliet en Pernis	27	32	7	13	6	9
Hoek van Holland	-**	39*	-**	-**	47*	-**
Totaal	23	32	15	15	7	7

*) $N \geq 50 < 100$

**) $N < 50$

Figuur 21: Gemiddeld aantal bezoeken per jaar aan verschillende groenvoorzieningen naar stadsdeel

42 procent van de Rotterdammers heeft in 2007 een park in de buurt bezocht. Op de noordoever binnen de ring was het bezoekersaandeel het hoogst (45 procent), op Zuid het laagst (39 procent). Uit bovenstaande grafiek blijkt dat de bezoekfrequentie van de noordoever binnen de ring het laagst is en van de noordoever buiten de ring het hoogst. De eerder genoemde stelregel (hoog bezoekersaandeel = hoge bezoekfrequentie) gaat voor de buurtparken dus niet op. Afgezien van de verder weg gelegen landschappen gaat de regel voor de andere groenvoorzieningen wel op. Zo worden andere buurtvoorzieningen dan het buurtpark relatief veel, maar ook relatief frequent door inwoners van de noordoever buiten de ring bezocht (bijvoorbeeld door inwoners van Prins Alexander). Stadsparken worden relatief veel en het meest frequent door inwoners van de noordoever binnen de ring (Kralingen-Crooswijk) bezocht. En de recreatiegebieden worden overduidelijk meer en vaker bezocht door inwoners van de noordoever buiten de ring (vooral Hillegersberg-Schiebroek en Prins Alexander).

De verder weg gelegen landschappen zijn in 2007 door aanzienlijk meer Rotterdammers van de noordoever buiten de ring bezocht dan door inwoners van andere stadsdelen. De frequentie waarmee deze voorzieningen zijn bezocht verschilt echter nauwelijks per stadsdeel.

3.2 Bezoekfrequentie groenvoorzieningen samengevat

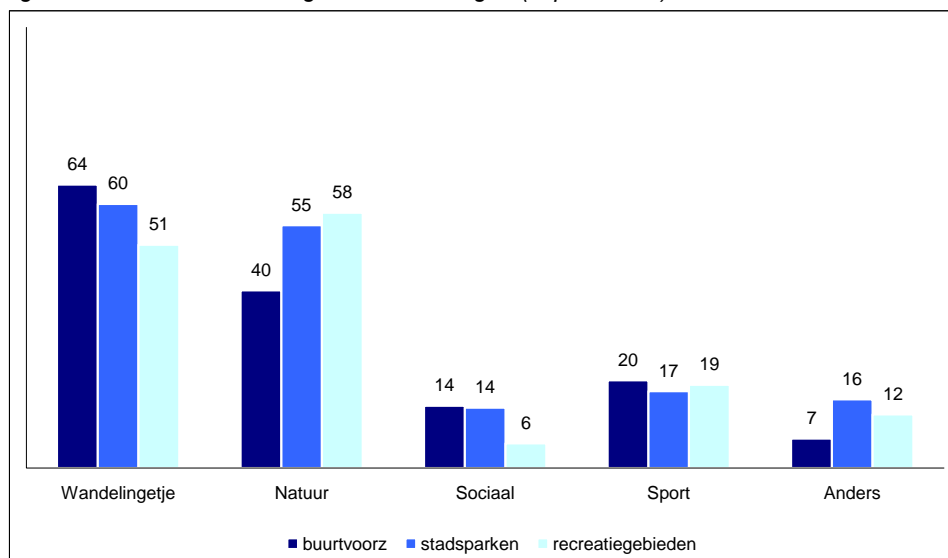
Over het algemeen kan gesteld worden dat het aantal bezoeken aan groenvoorzieningen verband houdt met het aandeel Rotterdammers dat gebruik maakt van deze voorzieningen; een hoog aandeel bezoekers betekent veelal ook een relatief hoge bezoekfrequentie. Uitzonderingen op deze regel betreffen de:

Buurtparken	Het aandeel niet-westerse bezoekers en bezoekers van de noordoever binnen de ring is relatief hoog. Het aantal bezoeken van niet-westerse Rotterdammers en inwoners van de noordoever binnen de ring is echter relatief laag
Recreatiegebieden	het aandeel bezoekers onder alle leeftijdsgroepen is nagenoeg gelijk. Het aantal bezoeken neemt met de leeftijd toe
Verder weg gelegen landschappen	Het aandeel bezoekers onder Rotterdammers van de noordoever buiten de ring is het hoogst. Het aantal bezoeken verschilt nauwelijks per stadsdeel

4 Reden bezoek groenvoorzieningen

In de Omnibusenquête is gevraagd naar het doel waarmee men specifieke groenvoorzieningen bezoekt. In onderstaande figuur worden de resultaten op deze vraag grafisch weergegeven.

Figuur 22: Redenen bezoek groenvoorzieningen (in procenten)

Groenvoorzieningen worden het meest bezocht voor een wandelingetje (met/zonder hond) en het even buiten zijn of om van de natuur of het groen te genieten. Daarbij doen de voorzieningen in de buurt vaker dienst voor een wandelingetje en geniet men in de recreatiegebieden in de regio vaker van de natuur. Sociale contacten / om anderen te ontmoeten of sport en spel zijn minder vaak genoemde redenen om een groenvoorziening te bezoeken.

In de volgende figuren wordt per type groenvoorziening (buurtvoorzieningen, stadsparken en recreatiegebieden) weergegeven wat kenmerkend is voor de Rotterdammers die met een bepaald doel een voorziening bezoeken.

Figuur 23: Kenmerken van Rotterdammers naar doel van bezoek aan buurtvoorzieningen

Onder de Rotterdammers die nooit buurtvoorzieningen zoals een parkje, speelveld of kinderboerderij bezoeken, bevinden zich relatief veel laag opgeleiden, personen met een laag inkomen en alleenstaanden.

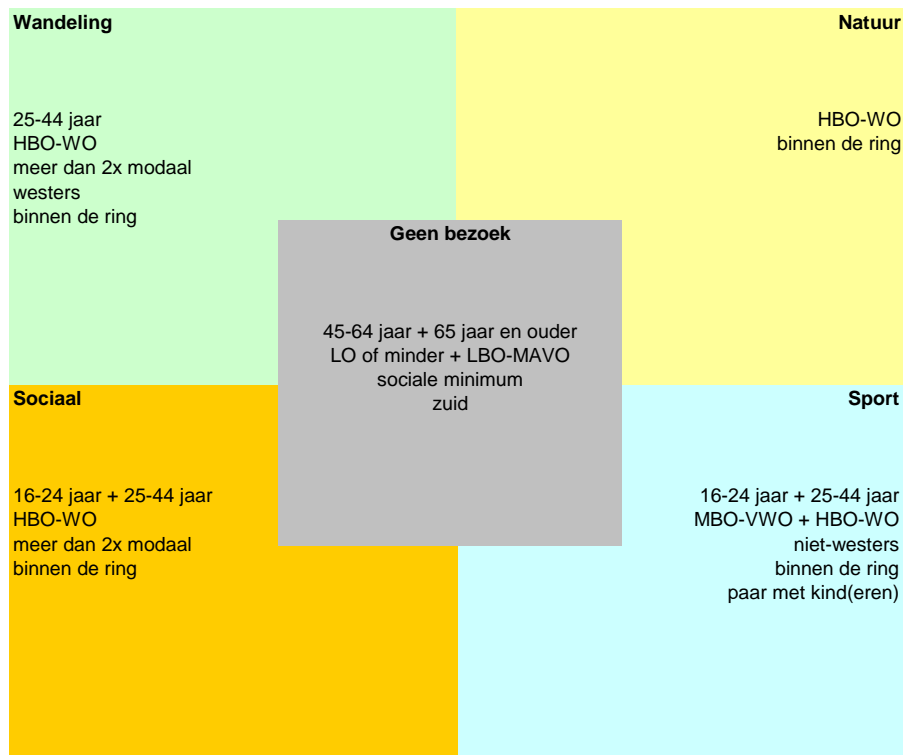
Rotterdammers die de buurtvoorzieningen wel eens voor een wandelingetje bezoeken wonen relatief vaak op de noordoever buiten de ring, zijn hoger opgeleid, hebben een hoger inkomen en zijn relatief vaak (echt)paren met kinderen.

Met name degenen die deze voorzieningen bezoeken om anderen te ontmoeten verschillen van degenen die voor een wandeling naar de voorziening komen. Zij wonen relatief vaak op de noordoever binnen de ring, zijn vaker wat lager opgeleid, hebben een lager inkomen en zijn vaker niet-westers.

De kenmerken van de Rotterdammers die naar voorzieningen in de buurt gaan om te wandelen of om anderen te ontmoeten zijn uitersten van elkaar. Degenen die voor sport of spel naar een voorziening in de buurt gaan vormen wat dat betreft de 'middenmoot' met een 'middelmatische' opleiding en inkomen.

Wat opmerkelijk is voor de Rotterdammers die willen genieten van de natuur, is dat zij relatief wat ouder zijn en lager opgeleid.

Figuur 24: Kenmerken van Rotterdammers naar doel van bezoek aan stadsparken

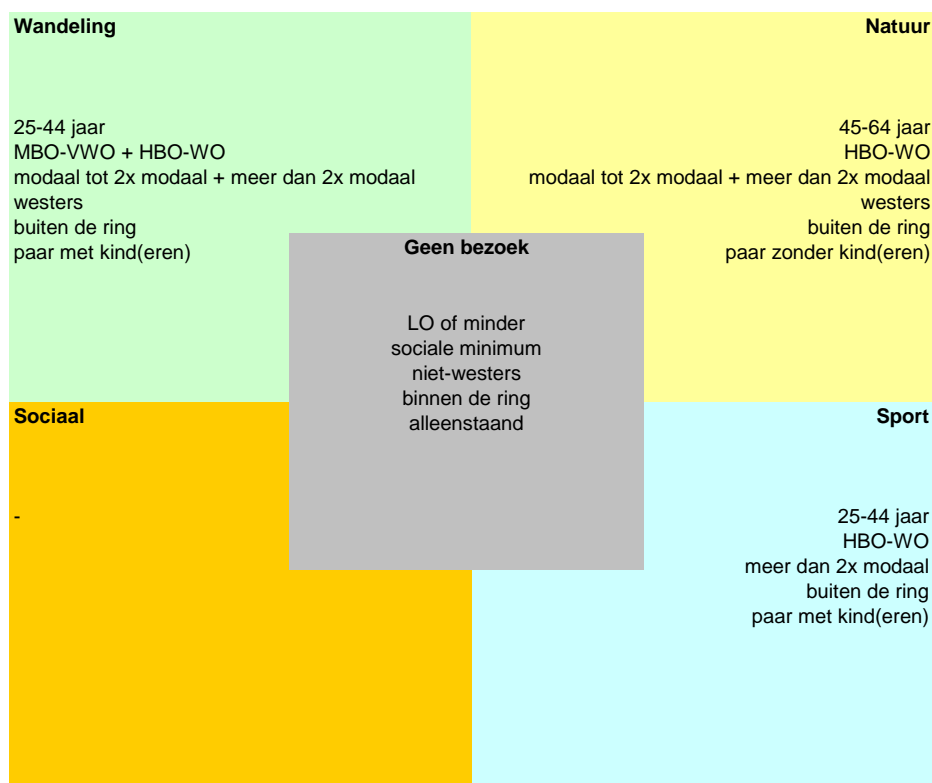

Net als de buurtvoorzieningen worden de stadsparken minder vaak bezocht door lager opgeleiden en personen met een laag inkomen. Daarnaast zijn de stadsparken minder besteed aan ouderen (45+) en Rotterdammers die op Zuid wonen.

Overall kan gesteld worden – en bleek ook al uit voorgaande paragrafen – dat stadsparken relatief vaak bezocht worden door Rotterdammers die op de noordoever binnen de ring wonen (Stadscentrum en Kralingen-Crooswijk) en een hogere opleiding hebben genoten. Of men nu voor een wandeling naar een park gaat, voor de natuur, het sporten of de sociale contacten, het zijn allemaal Rotterdammers die relatief vaak deze kenmerken bezitten.

Onder de 'sporters' bevinden zich daarnaast ook relatief vaak Rotterdammers met een MBO-VWO-opleiding, niet-westerse Rotterdammers en (echt)paren met kinderen. Deze kenmerken komen grotendeels overeen met de kenmerken van Rotterdammers die naar buurtvoorzieningen gaan om te sporten of spelen.

Figuur 25: Kenmerken van Rotterdammers naar doel van bezoek aan recreatiegebieden

Naast de voorzieningen in de buurt en de stadsparken worden ook de recreatiegebieden in de regio relatief minder vaak bezocht door laag opgeleiden en personen met een laag inkomen. Daar komt bij dat deze Rotterdammers vaker niet-westers zijn, relatief vaak op de noordoever binnen de ring wonen en alleenstaand zijn.

De groep Rotterdammers die wel eens naar een recreatiegebied in de regio gaat, hetzij voor een wandeling, hetzij voor de natuur of voor sport of spel, heeft relatief vaak een midden tot hoge opleiding, heeft een midden tot hoog inkomen, is relatief vaak westers en woont op de noordoever buiten de ring. Degenen die van de natuur willen genieten zijn daarnaast vaak wat ouder en zijn vaker (echt)paren zonder kinderen.

De Rotterdammers die naar recreatiegebieden in de regio gaan om andere mensen te ontmoeten verschillen op geen enkele van genoemde kenmerken van elkaar. Overigens beslaat deze groep ook maar 6 procent van de Rotterdammers die wel eens een recreatiegebied bezoeken.

Wanneer de kenmerken op een rijtje worden gezet van de Rotterdammers die een buurtvoorziening, stadspark of recreatiegebied voor een wandeling bezoeken, blijkt dat deze Rotterdammers veelal dezelfde kenmerken hebben. Zo is in onderstaande figuur te zien dat degenen die wel eens een buurtvoorziening, stadspark of recreatiegebied voor een wandeling bezoeken relatief vaak tussen de 25 en 44 jaar zijn, een midden tot hoge opleiding en inkomen hebben, van westerse afkomst zijn en relatief vaak tot de (echt)paren met kinderen behoren. Ook voor de niet-gebruikers en de zogenaamde sporters is een dergelijk profiel te maken.

De kenmerken van degenen die voor de natuur of voor de sociale contacten komen verschillen wel sterk per groenvoorziening. Wil men van de natuur genieten, dan zijn het vaker de lager opgeleiden en personen met een lager inkomen die relatief vaak een voorziening in de buurt bezoeken. De hoger opgeleiden, personen met een hoger inkomen, van westerse afkomst en paren zonder kinderen kiezen vaker voor de iets verder gelegen recreatiegebieden. Ook bij degenen die voor de sociale contacten een voorziening bezoeken, is de gekozen voorziening afhankelijk van verschillende kenmerken; Buurtvoorzieningen zijn relatief populair bij de lagere inkomensgroep, niet-westerse Rotterdammers en (echt)paren met kinderen. Stadsparken trekken juist meer jongeren met een hogere opleiding en een relatief hoog inkomen.

Figuur 26: Kenmerken van Rotterdammers naar doel van bezoek aan groenvoorzieningen in het algemeen

5 Beoordeling groenvoorzieningen

Voorgaande hoofdstukken gaven een beeld van het aandeel bezoekers en de frequentie waarmee de verschillende groenvoorzieningen worden bezocht. Ook is er inmiddels inzicht verkregen in de motieven van het bezoek aan 'groen'. In dit hoofdstuk wordt aandacht besteed aan de waardering van de diverse voorzieningen. Evenals in voorgaande hoofdstukken worden ook in dit hoofdstuk uitsplitsingen gemaakt naar verschillende achtergrondkenmerken die van invloed zouden kunnen zijn op de beoordeling van de bezochte voorzieningen.

5.1 Beoordeling groenvoorzieningen algemeen

In de Omnibusenquête van 2007 is de vraag gesteld om (indien men de afgelopen 12 maanden een bezoek heeft gebracht aan een groenvoorziening in Rotterdam of directe omgeving) een rapportcijfer te geven voor de betreffende voorziening. In onderstaande tabel staan het aandeel bezoekers en het rapportcijfer dat de bezoekers hebben gegeven.

Tabel 9: Aandeel bezoekers en beoordeling groenvoorzieningen

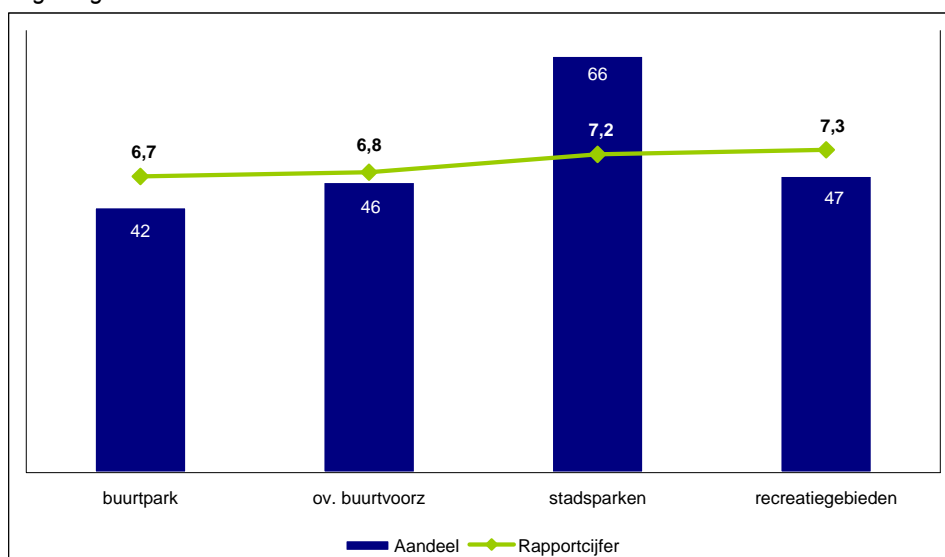
	Aandeel bezoekers	rapportcijfer
park in de buurt	42	6,7
overige buurtvoorzieningen		
kinderboerderij	26	7,4
speeltuin in de buurt	22	6,7
plein in de buurt	25	6,3
speelveld in de buurt	18	6,3
stadsparken		
Kralingse Bos	48	7,4
Het Park (bij de Euromast)	35	7,3
Zuiderpark	18	6,9
Museumpark	16	6,6
recreatiegebieden regio		
Rhoonse Grienden	10	7,6
Rottemeren	19	7,4
Hoge Bergse Bos	9	7,4
Lage Bergse Bos	17	7,3
Oude Maas	16	7,2
Brielse Meer	7	7,2
Midden Delfland	5	7,2
Bernisse	4	7,1
Zevenhuizer Plas	15	7,0
Hitland (Capelle)	5	6,9

Alle groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving worden voldoende beoordeeld. Het hoogste cijfer van een 7,6 wordt gegeven voor de Rhoonse Grienden, maar ook de kinderboerderij in de buurt, het Kralingse Bos, de Rottemeren en het Hoge Bergse Bos worden met een relatief hoog rapportcijfer beoordeeld (7,4). Van de speelveldjes en pleintjes in de buurt is men het minst gecharmeerd. Daar geeft men gemiddeld een 6,3 voor.

5.2 Beoordeling naar achtergrondkenmerken

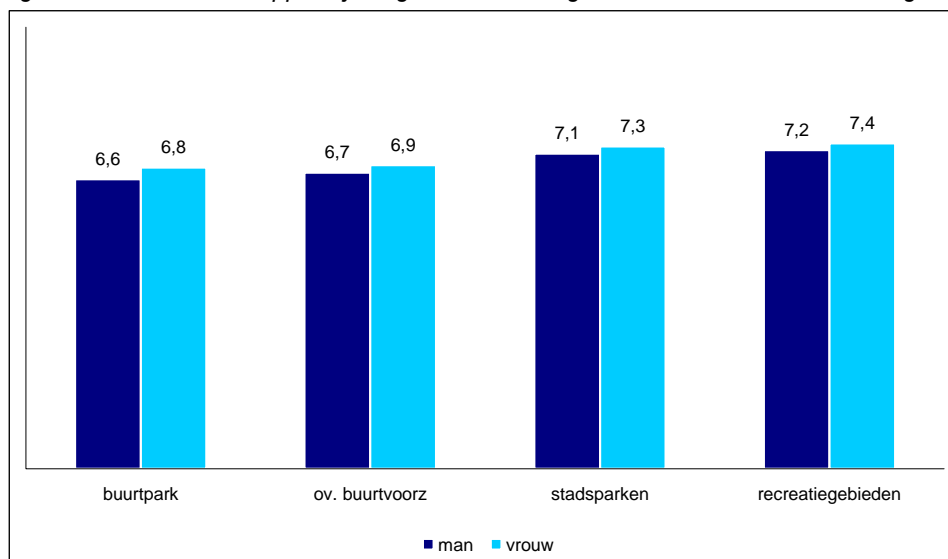
In deze paragraaf wordt de beoordeling van de verschillende groenvoorzieningen onder de loep genomen waarbij eventuele verschillen in achtergrondkenmerken in grafieken worden weergegeven. Doordat deze analyses op een kleiner aantal respondenten zijn gebaseerd, is het niet in alle gevallen mogelijk eenzelfde uitsplitsing te maken als in hoofdstuk 2 en 3. Indien het aantal te laag is om betrouwbare uitspraken te doen over de uitkomst, wordt dit aangegeven met een asterisk (*).

Figuur 27: Aandeel bezoekers en gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving

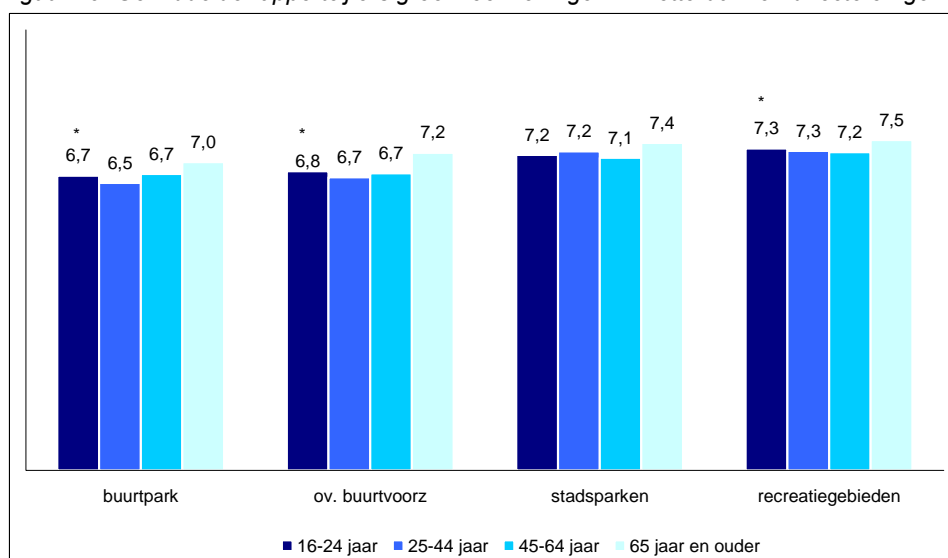

Van de groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving worden de stadsparken het meest bezocht. Het gemiddelde oordeel dat de bezoekers voor deze voorzieningen geven is een 7,2 en ligt daarmee hoger dan de buurtvoorzieningen. Ook de verder weg gelegen recreatiegebieden scoren duidelijk beter dan de groenvoorzieningen in de directe omgeving. Het feit dat men duidelijk een keuze maakt voor een specifiek recreatiegebied of stadspark ligt hier hoogst waarschijnlijk aan ten grondslag.

Figuur 28: Gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving naar geslacht

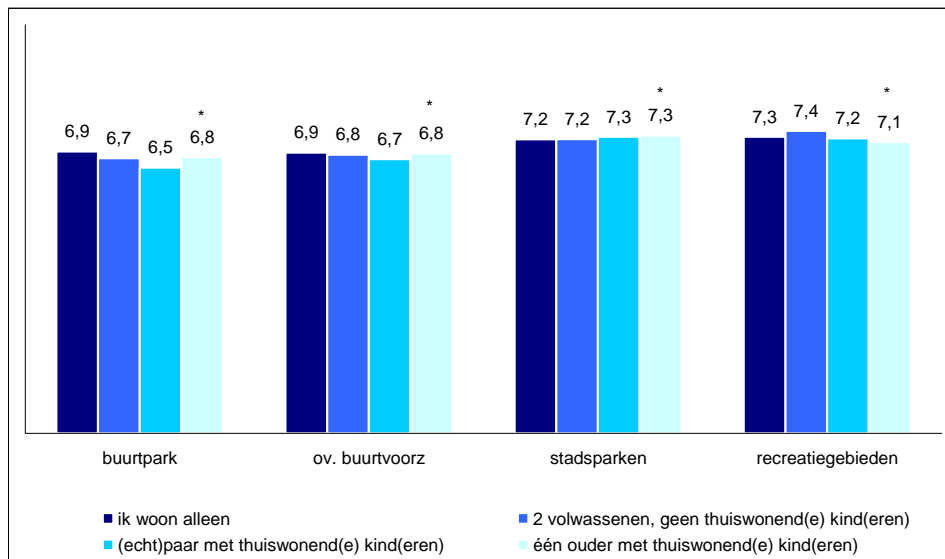

Figuur 29: Gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving naar leeftijd

Hoewel eerder naar voren kwam dat vrouwen groenvoorzieningen minder frequent bezoeken dan mannen, worden de voorzieningen over het algemeen iets positiever door vrouwen dan door mannen beoordeeld. Daarnaast geven Rotterdammers van 65 jaar en ouder gemiddeld hogere rapportcijfers dan de 25 t/m 44-jarigen en 45 t/m 64-jarigen. Dat geldt voornamelijk voor de groenvoorzieningen in de buurt.

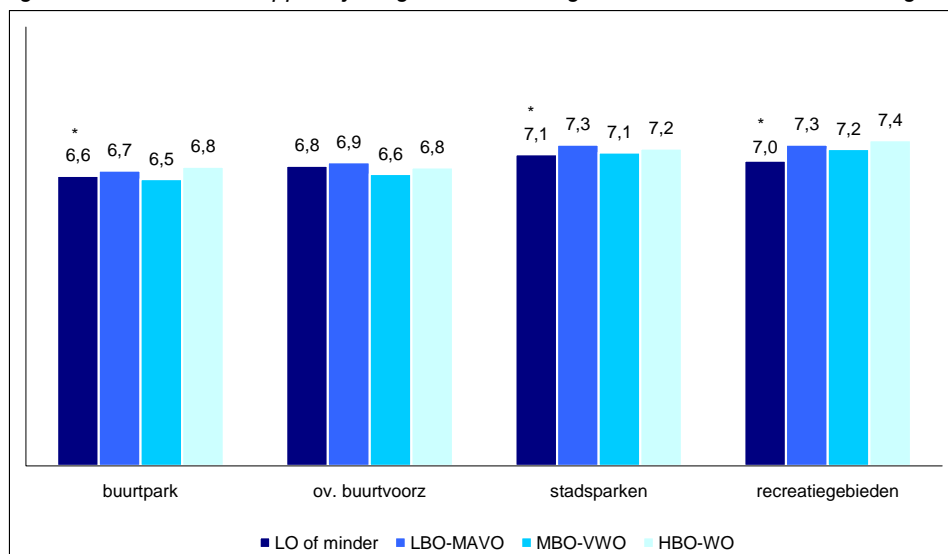
Figuur 30: Gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving naar huishoudsamenstelling

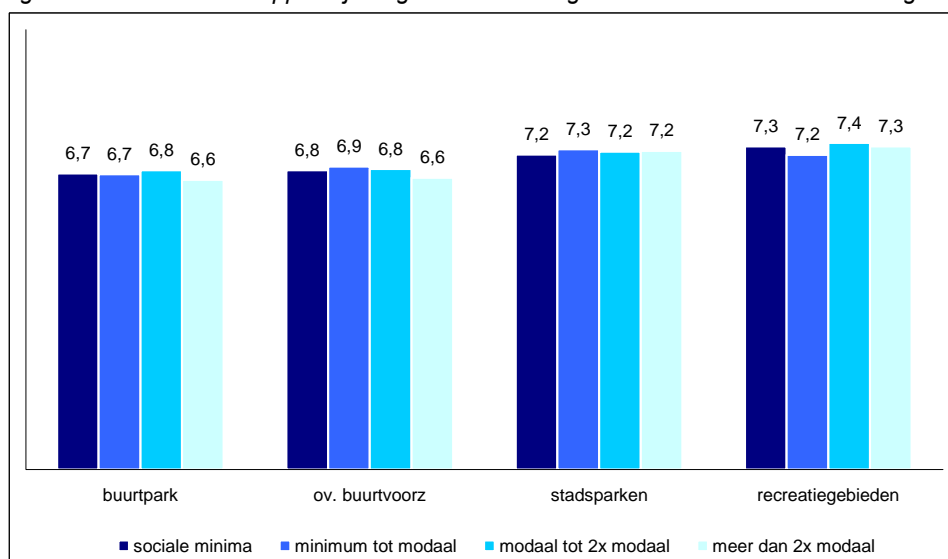
Het buurtpark wordt door (echt)paren met kinderen minder goed beoordeeld dan door alleenstaanden (respectievelijk 6,5 en 6,9).

In hoofdstuk 2 kwam naar voren dat andere buurtvoorzieningen dan het buurtpark in 2007 relatief vaak bezocht zijn door huishoudens met kind(eren). Uit bovenstaande figuur blijkt dat deze huishoudens de buurtvoorzieningen niet anders beoordelen dan huishoudens zonder kinderen.

Figuur 31: Gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving naar opleiding

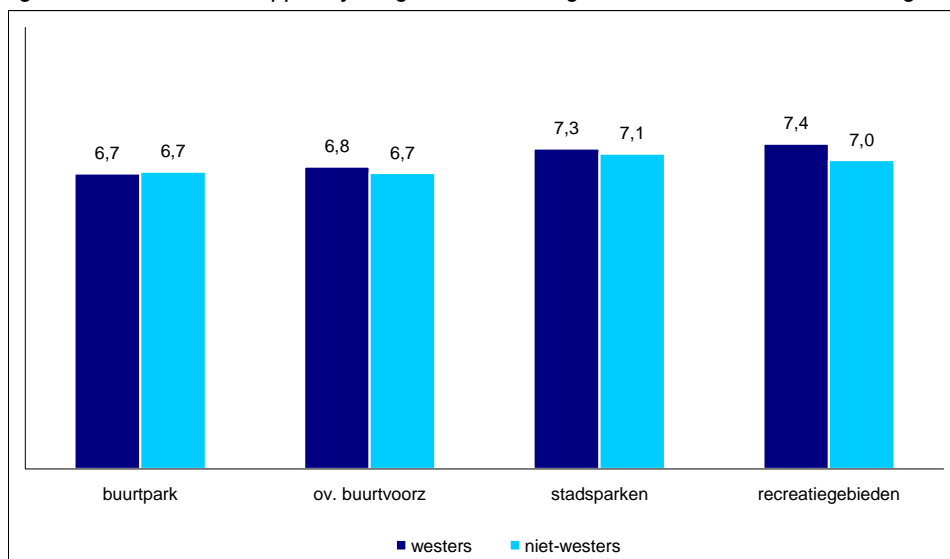

Figuur 32: Gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving naar inkomen

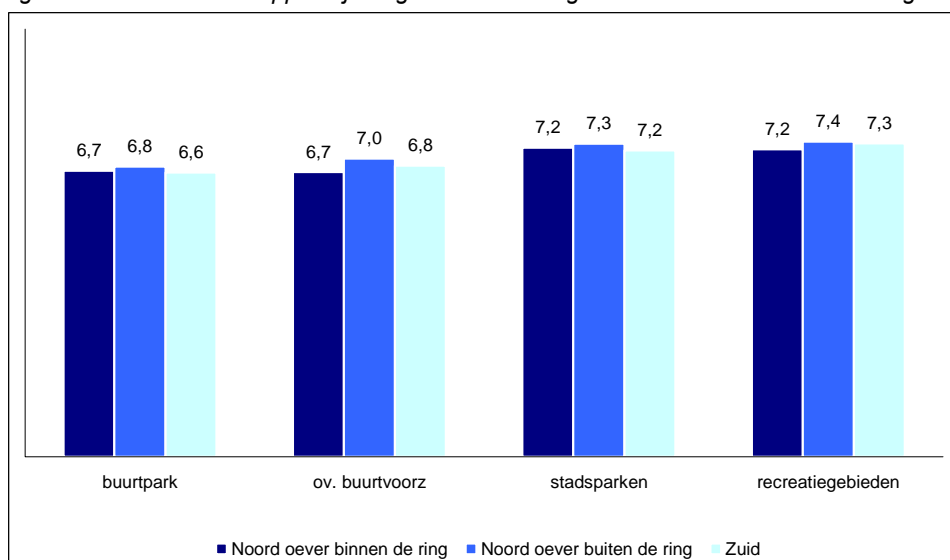

In voorgaande paragrafen kwam naar voren dat met name de verder weg gelegen voorzieningen meer en frequenter door hoger opgeleiden en door Rotterdammers met een hoger inkomen werden bezocht en dat buurtvoorzieningen als speelveldjes en pleintjes in de buurt meer in trek zijn onder de laagst opgeleiden en de laagste inkomensklasse. De beoordeling van de groenvoorzieningen toont echter dat er weinig verschillen zijn in de mate waarin deze voorzieningen worden gewaardeerd.

Figuur 33: Gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving naar etniciteit

Figuur 34: Gemiddelde rapportcijfers groenvoorzieningen in Rotterdam en directe omgeving naar stadsdeel

Westerse Rotterdammers bezoeken vaker dan niet-westerse Rotterdammers stadsparken en recreatiegebieden in de regio en geven ook een hoger rapportcijfer voor deze voorzieningen. De groenvoorzieningen in de buurt zoals buurtparken, speeltuinen en pleintjes in de buurt worden gelijk beoordeeld.

Hoewel het al dan niet bezoeken van een stadspark of recreatiegebied mede afhankelijk is van de deelgemeente waar men woont (en dus ook de afstand tot deze voorzieningen), is er geen verschil in oordeel te zien tussen de personen die op de noordoever binnen de ring wonen, inwoners die op de noordoever buiten de ring wonen en inwoners die op Zuid wonen. De speeltuinen en pleintjes in de buurt worden wel iets vaker bezocht door inwoners van de noordoever buiten de ring dan door inwoners van de noordoever binnen de ring en worden ook iets beter beoordeeld (respectievelijk 7,0 en 6,7).

5.3 Beoordeling groenvoorzieningen samengevat

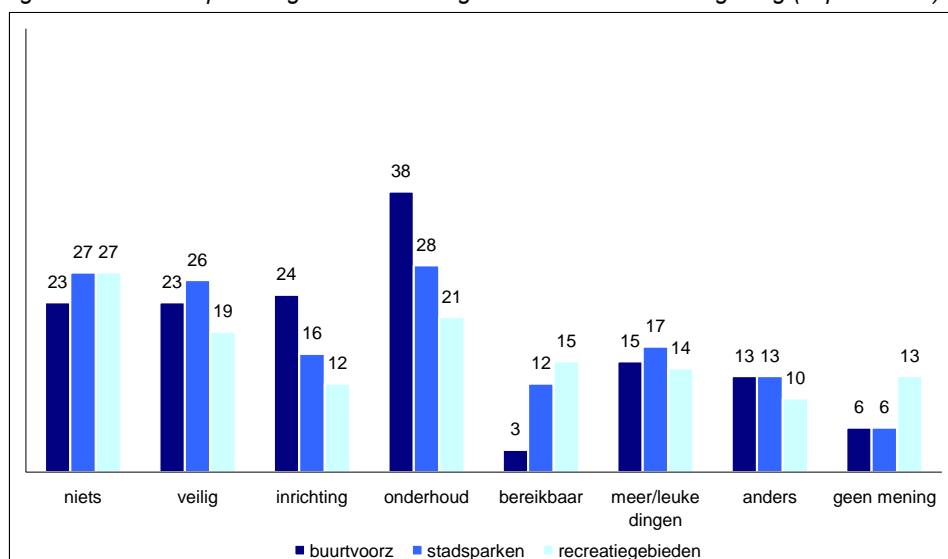
Het gemiddelde oordeel van de diverse groenvoorzieningen varieert van een 6,7 tot een 7,3 waarbij de dichtbij gelegen voorzieningen het laagst worden gewaardeerd en de verder weg gelegen landschappen het hoogst.

Het aandeel bezoekers en het aantal keer dat een groenvoorziening in 2007 is bezocht lijkt niet van invloed te zijn op de beoordeling van de voorzieningen.

6 Verbeterpunten groenvoorzieningen

Aan de bezoekers van groenvoorzieningen is gevraagd wat er volgens hen aan de specifieke voorziening in de stad of in de regio Rotterdam verbeterd moet worden. In onderstaande figuur worden de resultaten op deze vragen weergegeven.

Figuur 35: Verbeterpunten groenvoorzieningen in Rotterdam en omgeving (in procenten)

Gemiddeld een derde van de bezoekers van buurtvoorzieningen, stadsparken en recreatiegebieden vindt dat er niets gedaan hoeft te worden aan de voorzieningen of heeft er geen mening over. Gemiddeld twee derde van de Rotterdamse bezoekers heeft dus wel een punt voor verbetering aangegeven. Voor alledrie de voorzieningen staan een beter beheer en onderhoud bovenaan het verlanglijstje. Met name de bezoekers van de buurtvoorzieningen zijn van mening dat hier in geïnvesteed zou moeten worden. Voor de bezoekers van recreatiegebieden in de regio is dit van minder groot belang. Eenzelfde verhouding is te zien bij de inrichting van de diverse voorzieningen. Volgens een kwart van de bezoekers van buurtvoorzieningen zou hier wat aan gedaan moeten worden. Bij de recreatiegebieden vindt een achtste van de bezoekers dat de inrichting verbeterd zou kunnen worden.

Naast het beheer, onderhoud en de inrichting van de voorzieningen is veiligheid een aspect dat door relatief veel bezoekers (gemiddeld 23 procent) wordt genoemd. De verschillen tussen de groenvoorzieningen zijn hier echter kleiner.

Tot slot wordt de bereikbaarheid van de voorzieningen vaker als punt voor verbetering genoemd door bezoekers van verder weg gelegen voorzieningen.

Andere verbeterpunten die zijn genoemd zijn voor:

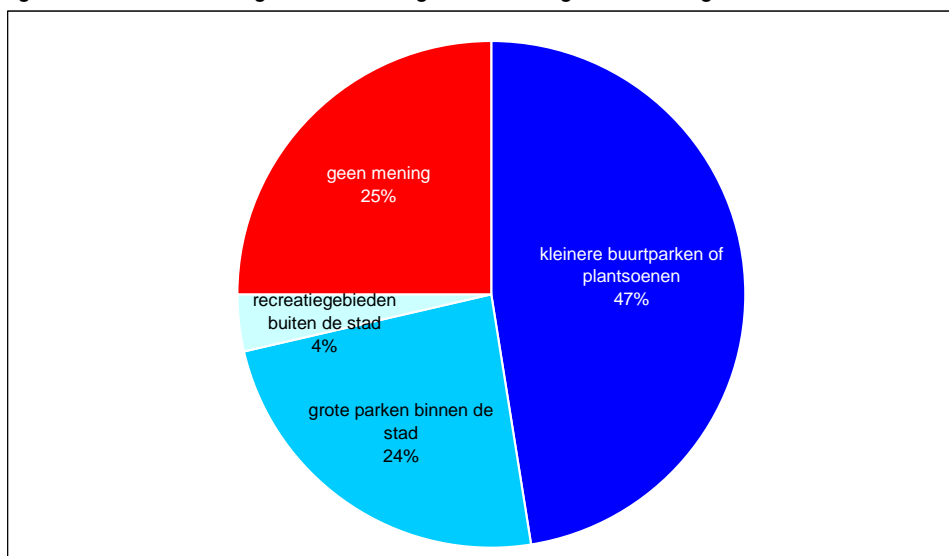
Buurtvoorzieningen	Hondenpoep en zwerfvuil, verlichting, meer groen, meer bankjes en minder hangjongeren
Stadsparken	Parkeervoorziening, sanitair, speelgelegenheid voor kinderen, meer groen / verwildering, tegels vervangen door asfalt, horeca, controle op homo-ontmoetingsplekken en potloodventers
Recreatiegebieden	Meer groen / verwildering, uitbreiden vanwege drukte, meer prullenbakken en bankjes, sanitair en bereikbaarheid met het openbaar vervoer

Als naar de achtergrondkenmerken van de bezoekers van de groenvoorzieningen wordt gekeken, valt een aantal zaken op:

- Westerse Rotterdammers vinden het vaker goed zoals het nu is dan niet-westerse Rotterdammers. Niet-westerse Rotterdammers vinden vaker dat de veiligheid, inrichting en bereikbaarheid verbeterd zou kunnen worden. Daarnaast zijn zij vaker dan westerse Rotterdammers van mening dat er meer of andere leuke dingen zouden moeten zijn.
- Dit laatste wordt ook vaak aangegeven door huishoudens met kinderen en door huishoudens met een laag inkomen.
- De bereikbaarheid van stadsparken en recreatiegebieden is relatief vaak genoemd door (niet-westerse) Rotterdammers met een laag inkomen die op de noordoever binnen de ring of op Zuid wonen.

Als Rotterdammers zouden mogen kiezen aan welk type groenvoorziening meer geld besteed zou moeten worden, zou bijna de helft kiezen voor de kleinere buurtparken of plantsoenen. Een kwart van de Rotterdammers vindt dat er meer geld geïnvesteerd zou moeten worden in de stadsparken en een gering aantal inwoners van Rotterdam vindt dat de recreatiegebieden een extra investering kunnen gebruiken. Maar liefst een kwart van de Rotterdammers heeft geen mening.

Figuur 36: In welk soort groen moet de gemeente volgens u meer geld investeren?

Rotterdammers die van mening zijn dat er meer geld geïnvesteerd zou moeten worden in de kleinere buurtparken en plantsoenen zijn relatief vaker vrouw, tussen de 45 en 64 jaar, westerers, inwoners van de noordoever buiten de ring en (echt)paren met thuiswonende kinderen. Onder de Rotterdammers die graag zouden zien dat er meer geld in de grote stadsparken geïnvesteerd zou worden bevinden zich relatief meer 16 tot 44-jarigen, hoger opgeleiden en inwoners van de noordoever binnen de ring.

Bijlagen

Bijlage I: De betekenis van de percentages; significantie

Bijlage II : Respons en representativiteit

Bijlage III: Vraag uit Vrijetijdsomnibussenquête

Bijlage IV: Vragen uit Omnibussenquête

Bijlage V: Publicatieoverzicht COS

Bijlage I: De betekenis van de percentages; significantie

I.1 Percentages

In de tabellen in dit rapport staan de uitkomsten in percentagevorm weergegeven. Dit is gedaan omdat percentages gemakkelijker te vergelijken zijn dan aantallen, dat is met name het geval wanneer het totale aantal respondenten van twee te vergelijken groepen verschilt, bijvoorbeeld bij de vergelijking van leeftijdsgroepen.

Metingen via een steekproef leveren een schatting van de werkelijkheid. Het toevalskarakter van de steekproef heeft als consequentie, dat schatting en werkelijke waarde ten gevolge van het toeval kunnen afwijken. (*Daarnaast* zijn ook afwijkingen mogelijk ten gevolge van andere zaken dan het toeval, zoals onder- en oververtegenwoordigingen van bepaalde categorieën respondenten, bijvoorbeeld door selectieve non-respons, zie hierover bijlage II.) De mogelijke afwijkingen ten gevolge van het toeval kunnen worden uitgedrukt in betrouwbaarheidsmarges. Gangbaar is een uitdrukking in 95%-betrouwbaarheidsmarges.

De 95%-betrouwbaarheidsmarge geeft aan hoe groot het verschil tussen de geschatte waarde en de werkelijke waarde *zou kunnen* zijn ten gevolge van het toeval. De betekenis van zo'n marge is dat, indien de steekproef en de meting vele malen zouden worden herhaald, de werkelijke waarde zich in 95 van de 100 gevallen binnen de betrouwbaarheidsmarge zal bevinden.

Een betrouwbaarheidsmarge (dus: de onnauwkeurigheid) is kleiner naarmate de steekproef groter is, maar verschilt ook met het gemeten percentage: percentages van rond de 50 procent hebben de grootste onnauwkeurigheid. Hoe verder het percentage van de 50 procent af zit, des te kleiner is de onnauwkeurigheid.

De volgende tabel geeft voor in steekproeven of delen daarvan gemeten percentages de betrouwbaarheidsmarges voor een meting van 50 procent (dus voor het ongunstigste geval), en ter illustratie ook voor een meting van 10 procent en van 90 procent. Overigens wordt in deze tabel met de steekproef bedoeld: de *netto* steekproef, ofwel: het aantal respondenten.

Figuur I.1: De 95%-betrouwbaarheidsmarges van gemeten percentages.

Bij een (deel)steekproef- omvang van:	moet een meting van 10% worden opgevat als:	moet een meting van 50% worden opgevat als:	moet een meting van 90% worden opgevat als:
50	tussen 2 en 18 %	tussen 36 en 64 %	tussen 82 en 98 %
100	tussen 4 en 16 %	tussen 40 en 60 %	tussen 84 en 96 %
250	tussen 6 en 14 %	tussen 44 en 56 %	tussen 86 en 94 %
500	tussen 7 en 13 %	tussen 46 en 54 %	tussen 87 en 93 %
1.000	tussen 8 en 12 %	tussen 47 en 53 %	tussen 88 en 92 %
2.962 (VTO 2005)	tussen 9 en 11 %	tussen 48 en 52 %	tussen 89 en 91 %
6.835 (VTO 2007)	tussen 9 en 11 %	tussen 49 en 51 %	tussen 89 en 91 %

Een leesvoorbeeld: als in het respondentenbestand van de VTO 2007 (6.835 respondenten) 10 procent een bepaald antwoord geeft, moet dit gelezen worden als 10 procent plus of min 0,7 procent, ofwel: een uitkomst die ligt tussen de 9 en de 11 procent¹.

I.2 Vergelijkingen

Ook bij de vergelijking van percentages of verdelingen (bijvoorbeeld: tussen mannen en vrouwen, of tussen de laatste en de voorgaande VTO) is het mogelijk dat een gemeten verschil wordt veroorzaakt door het toeval. Het gemeten verschil wordt in dat geval 'niet significant' genoemd. Om te bepalen of het verschil tussen twee gemeten percentages significant is, bestaan een wiskundige techniek: de zogeheten t-toets. De uitkomsten van zo'n toets zijn niet eenvoudig weer te geven zoals met betrouwbaarheidsmarges is gedaan in de voorgaande tabel. Wel kan in het algemeen gesteld worden, dat de grens tussen 'significant' en 'niet-significant' wat kleiner is dan het totaal van de beide betrouwbaarheidsmarges. Een voorbeeld: iets is niet aantoonbaar toegenomen als het in de VTO 2005 50 procent was en in de VTO 2007 52 procent. Een stijging van 10 procent naar 12 procent is overigens wel significant (bij deze gemeten waarden zijn de marges wat kleiner).

De boodschap is dan ook dat in het algemeen verschillen of afwijkingen van 1 of 2 procent niet als verschillen mogen worden beschouwd, maar evengoed door het toeval kunnen zijn veroorzaakt. De lezer hoeft zich over dit soort zaken echter niet druk te maken, want in de tekst van dit rapport is hiermee rekening gehouden. Als een verschil niet significant is, is het niet genoemd en als een verschil genoemd is, is het significant.

I.3 Gemiddelden

Ook om te bepalen of het verschil tussen twee gemeten gemiddelden (bijvoorbeeld het verschil tussen twee rapportcijfers) significant is of slechts veroorzaakt is door het toeval kan een t-toets worden verricht. Hoewel ook hier het precieze resultaat van geval tot geval verschilt, en met name ook afhangt van de gemeten waarden en de spreiding rond de gemiddelden, geldt in de praktijk in het algemeen, dat verschillen in rapportcijfers van 0,2 en hoger significant zijn. Bij een meting over een *deel* van de steekproef –bijvoorbeeld over alleen de mannen in de VTO 2007– ligt deze grens hoger.

Ook hier is in de tekst van dit rapport rekening mee gehouden. Als een verschil niet significant is, is het niet genoemd en als een verschil genoemd is, is het significant.

¹ Bij het berekenen van de betrouwbaarheidsmarge bij percentages kan worden uitgegaan van de volgende benaderende formule: de absolute 95%-betrouwbaarheidsmarge is $1,96 \times \sqrt{p(100-p) / n}$, waarbij p het gemeten percentage is en n de omvang van de (deel-) steekproef.

Een percentage van 50% heeft in de VTO 2007 dus een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50) / 6.834} = 1,2\%$.
Bij een percentage van 1% hoort in de VTO 2007 een betrouwbaarheidsmarge van $1,96 \times \sqrt{(1 \times 99) / 6.834} = 0,2\%$.
Bij een percentage van 50% onder alleen de 3.190 mannen wordt dat $1,96 \times \sqrt{(50 \times 50) / 3.189} = 1,7\%$.

Bijlage II : Respons en representativiteit

II.1 Respons

De respons op de Vrijetijdsomnibussenquête 2007 (althans het zogeheten basisdeel ervan) bedroeg 40 procent. Er reageerden 6.654 respondenten uit een steekproef van 16.667. Daarmee is de respons dit jaar weer lager dan twee jaar geleden, toen zij 46 procent bedroeg. De respons van de VTO van 2007 is vrijwel gelijk aan de respons bij de "gewone" Omnibussenquête is (2007: 41 procent). De dalende trend in de responsbereidheid is duidelijk. Toch scoort de VTO 2007 hoger dan vergelijkbare enquêtes in de andere drie grote steden.

Bovenstaande betreft het basisdeel van de steekproef. Daarnaast is er de vragenlijst deze keer op verzoek van een van de opdrachtgevers ook toegestuurd aan een steekproef van Rotterdammers in de leeftijd van 75 jaar en ouder. Ook als deze respons wordt meegeteld, komt de respons op 40 procent. Op het laatste moment zijn er nog een kleine 2.000 extra vragenlijsten verstuurd aan een aanvullende steekproef. Dit omdat de aantallen respondenten van sommige groepen Rotterdammers tot op dat moment nog niet zodanig waren dat daar afzonderlijk betrouwbare uitspraken op konden worden gebaseerd. Omdat de mensen in deze extra steekproef slechts ongeveer een week de tijd had om te reageren (de sluitingsdatum van het veldwerk naderde) kennen zij een lage respons van 14 procent en brengen zij de totale respons naar beneden van 40 naar 37 procent. De verschillende aantallen en responspercentages zijn in onderstaande tabel op een rijtje gezet.

Tabel II.1 Respons op de Vrijetijdsomnibussenquête 2007

	Basis	Inclusief 75-plussers	Inclusief extra verzending (zonder 75-plussers)
Steekproef	16.461	17.750	18.439
Respons	6.564	7.097	6.835
Responspercentage	40%	40%	37%

Bij deze responspercentages moet worden bedacht, dat ieder formulier dat om welke reden dan ook niet ingevuld is geretourneerd tot de non-respons is gerekend; dus ook formulieren voor mensen die inmiddels niet meer bereikbaar zijn door bijvoorbeeld verhuizing of overlijden. Veel onderzoeksbureaus tellen zulke mislukte contacten niet mee bij de bepaling van het responspercentage. Al met al is een respons zoals hierboven weergegeven nog steeds niet slecht voor schriftelijke enquêtes in een stad als Rotterdam. Het CBS kampt bijvoorbeeld bij haar landelijke enquêtes in de grote steden met een slechtere en selectievere respons, en overal kampen markt- en opinieonderzoeksbureaus met een dalende responsbereidheid.

II.2 Representativiteit en weging: inleiding

In het vervolg van deze bijlage wordt aan de hand van een aantal persoonskenmerken de representativiteit van de uiteindelijke netto steekproef (de respons) besproken. Daartoe worden kenmerken van de respondenten vergeleken met die van de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar. Bij nagenoeg alle inhoudelijke analyses van onderzoeksuitkomsten van de VTO worden de 75-plussers buiten beschouwing gelaten (75-plussers zijn in eerdere jaren ook niet meegenomen in de analyses). Ook in deze analyse van de representativiteit worden zij daarom buiten beschouwing gelaten.

Een van de opdrachtgevers van de VTO heeft verzocht om per deelgemeente uitspraken te kunnen doen over sportdeelname van de bevolking. Omdat in de ene deelgemeente een stuk minder mensen wonen dan in de andere is besloten om een gestratificeerde steekproef te trekken. Dit houdt in dat een inwoner van een kleine deelgemeente meer kans heeft om een vragenlijst te ontvangen dan een inwoner van een grote deelgemeente.

Daarnaast was er de wens om extra ouderen (55-plussers) in de steekproef op te nemen. Zodoende is de steekproef gestratificeerd naar leeftijdsgroep (tot 55 jaar en daarboven) en naar deelgemeente. Het basisbestand van de VTO vormt daardoor per definitie geen afspiegeling van de Rotterdamse bevolking naar deelgemeente en naar leeftijd. Om toch uitspraken te kunnen doen over de gehele Rotterdamse bevolking, is bij de analyses een weging toegepast. Dat betekent dat de 'scheve' verdeling naar deelgemeente en naar leeftijdsgroep in het respondentenbestand met behulp van een weegfactor is teruggebracht naar de verdeling zoals die is in de bevolking van Rotterdam. Daardoor vormt het respondentenbestand (gewogen) een goede afspiegeling van de Rotterdamse bevolking. Sterker nog: het aandeel dat elke leeftijdsgroep per deelgemeente uitmaakt van de totale Rotterdamse bevolking is in het respondentenbestand exact gelijk aan dat aandeel in de bevolking.

Er is nog wel enigszins verschil te zien bij de verdeling naar andere kenmerken, zoals in de verdeling naar geslacht en naar etniciteit. Ook komt de verdeling naar leeftijd in het respondentenbestand niet *perfect* overeen met die in de bevolking. (De stratificatie naar leeftijd die door de weegfactor wordt tenietgedaan is immers slechts een tweedeling: onder en boven de 55 jaar). In de volgende paragraaf wordt de representativiteit naar enkele kenmerken besproken.

II.3 Representativiteit naar diverse kenmerken

In de volgende tabel is de verdeling naar geslacht weergegeven van de respondenten van de VTO 2007 en van de Rotterdamse bevolking op 1 januari 2007. Vrouwen blijken oververtegenwoordigd. Dat vrouwen beter responderen is traditioneel en kwam ook voor in de vorige VTO.

Tabel II.2: *Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar geslacht, in procenten*

	VTO 2007 (gewogen)	Bevolking (13 t/m 75 jaar)
Man	44	50
Vrouw	56	50
Totaal	100	100

De volgende tabel geeft de verdeling naar leeftijd weer van de respondenten van de VTO 2007 en van de Rotterdamse bevolking op 1 januari 2008². De jongste groep is iets ondervertegenwoordigd. Dat is overigens in voorgaande edities ook steeds het geval geweest. De groep van 45 t/m 64 jaar is juist licht ververtegenwoordigd. Al met al zijn de verschillen in de beide verdelingen niet erg groot.

Tabel II.3: *Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar leeftijd, in procenten*

	VTO 2007 (gewogen)	Bevolking (13 t/m 75 jaar)
13 t/m 24 jaar	17	19
25 t/m 44 jaar	39	40
45 t/m 64 jaar	34	30
65 t/m 75 jaar	10	10
Totaal	100	100

De volgende tabel toont de verdeling van de respondenten en van de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit.

² Gegevens over de leeftijdsverdeling in de Rotterdamse bevolking zijn gebaseerd op gegevens per 1 januari 2007, waarbij de leeftijd met 1 jaar is verhoogd. Ook de andere bevolkingskenmerken betreffen 1 januari 2007. Op het moment van schrijven zijn deze gegevens nog niet voorhanden voor de peildatum 1 januari 2008.

Tabel II.4: Verdeling van de respondenten en van de bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar etniciteit, in procenten

	VTO 2007 (gewogen)	Bevolking (13 t/m 75 jaar)
Suriname	7	9
Ned.Antillen/Aruba	2	3
Kaapverdië	2	3
Turkije	6	8
Marokko	5	6
overig niet-westers	5	7
<i>Subtotaal niet westers</i>	27	36
autochtoon	63	54
EU (25 landen)	5	6
overig westers	4	5
<i>Subtotaal westers</i>	73	64
Eindtotaal	100	100

Het duidelijkste verschil tussen de verdeling in het respondentenbestand van de VTO en die in de bevolking is de oververtegenwoordiging van autochtonen (dat wil zeggen dat de respondent en diens beide ouders naar eigen zeggen in Nederland zijn geboren). Het subtotaal van niet-westerse Rotterdammers dat ruim een derde van de bevolking uitmaakt is wat mager vertegenwoordigd met ruim een kwart van de respondenten. Per etnische groep zijn de verschillen steeds slechts een of twee procent. Dat geldt ook voor de beide groepen westerse allochtonen. De verdeling van het respondentenbestand naar etniciteit komt overeen met die in eerdere versies van de VTO.

De volgende tabel toont de verdeling van de respondenten en van de Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar over de deelgemeenten van Rotterdam. Omdat de gewogen percentages in de enquête exact overeenkomen met de percentages in de bevolking, is tevens de *ongewogen* verdeling in het respondentenbestand weergegeven. Hieruit blijkt duidelijk dat de weging noodzakelijk was om te zorgen dat respondenten die in een kleinere deelgemeente wonen niet onevenredig sterk de uitkomsten op stadsniveau beïnvloeden. Deelgemeente Hoek van Holland illustreert dit het duidelijkst. Andersom geldt dat respondenten in een grote deelgemeente als Prins Alexander zonder weging te licht zouden meetellen in het totaal, maar met weging precies zwaar genoeg.

Tabel II.5: Verdeling van de respondenten (ongewogen en gewogen) en van de totale bevolking in Rotterdam van 13 tot en met 75 jaar naar deelgemeente, in procenten

	VTO 2007 onge- wogen	VTO 2007 gewo- gen	Bevolking ³ (13 t/m 75 jaar)
Stadscentrum	7	6	6
Delfshaven	12	12	12
Overschie	7	3	3
Noord	8	9	9
Hillegersberg-Schiebroek	7	6	6
Kralingen-Crooswijk	7	9	9
Prins Alexander	7	15	15
Feijenoord	10	12	12
IJsselmonde	10	10	10
Charlois	11	11	11
Hoogvliet	6	6	6
Hoek van Holland	6	2	2
Pernis	1	1	1
Totaal	100	100	100

II.4 Representativiteit: conclusie

Voor zover op verifieerbare kenmerken valt na te gaan, is de respons op de Vrijtijds-omnibusenquête 2007 voldoende representatief voor de totale Rotterdamse bevolking van 13 tot en met 75 jaar. Dit ondanks het feit dat vrouwen, Rotterdammers boven tussen de 45 en de 65 jaar en autochtonen wat zijn oververtegenwoordigd en mannen, jongeren tot 25 jaar en niet-westerse allochtonen wat zijn ondervertegenwoordigd. Dit is overeenkomstig de eerdere reeksen van de VTO, waardoor er geen trendbreuken als gevolg van verschil in representativiteit zullen ontstaan in tijdreeksen.

Voor de selectiviteit van de respons op enquêtes kan een aantal verklaringen worden bedacht, die impliceren dat het verhelpen daarvan niet zo simpel is. Zo zijn frequent verhuizende mensen (letterlijk) moeilijk te achterhalen, evenals mensen die niet wonen op het adres waar ze volgens de gemeentelijke basisadministratie (GBA) wonen. Dit impliceert in een aantal opzichten ook een selectiviteit.

Daarnaast valt niet te vermijden, dat – ondanks de moeite die gedaan wordt om de vragen in de enquête zo begrijpelijk mogelijk te formuleren – een dergelijke vragenlijst voor een aantal mensen toch te hoog gegrepen is. Dat geldt met name voor mensen die de Nederlandse taal slecht beheersen. En tenslotte moet ook gevreesd worden, dat de grote stad een aantal inwoners heeft die steeds minder ontvankelijk zijn voor vormen van maatschappelijke participatie zoals het deelnemen aan een gemeentelijke enquête. In dat opzicht is wellicht ook een vergelijking te trekken met de selectieve opkomst bij verkiezingen.

³ Bij alle bevolkingscijfers zijn de haven- en industriegebieden buiten de tellingen gelaten.

Al met al moet worden geconcludeerd dat de Vrijtijdsomnibussenquête 2007 een zekere mate van selectiviteit in zijn respons kent, die grotendeels moeilijk tot niet te voorkomen is en waarmee bij de interpretatie van resultaten rekening moet worden gehouden. De mate waarin deze selectiviteit uitkomsten beïnvloedt, moet echter ook niet overschat worden. Zo valt eenvoudig na te rekenen, dat als bijvoorbeeld 50 procent van de autochtonen (inclusief westerse allochtonen) het eens is met een bepaalde stelling, en 25 procent van de allochtonen uit niet-westerse landen, hiervoor in de enquête voor de totale Rotterdamse bevolking 43 procent zal worden gemeten, terwijl dit 41 procent had moeten zijn. In dit voorbeeld hadden de niet-westerse Rotterdammers (die het in mindere mate met de stelling eens zijn) wat zwaarder moeten meetellen en het totaal-gemiddelde wat naar beneden moeten brengen. Een dergelijk verschil ligt in de orde van grootte van de betrouwbaarheidsmarge van de enquête (zie Bijlage I). In zo'n geval is het wellicht interessanter om te weten dat autochtonen en allochtonen zo sterk verschillen, dan te weten hoeveel het totale gemiddelde *precies* bedraagt.

Bijlage III: Vraag uit Vrijtijdsomnibusenquête

Hoe vaak heeft u in de afgelopen 12 maanden de volgende buurtvoorzieningen, parken of recreatiegebieden bezocht ?

	aantal keer		aantal keer
<u>Buurtvoorzieningen:</u>		<u>Stadsparken:</u>	
Plein in de buurt	<input type="text"/>	Kralingse Bos	<input type="text"/>
Speelveld in de buurt	<input type="text"/>	Het Park bij de Euromast	<input type="text"/>
Park in de buurt	<input type="text"/>	Zuiderpark	<input type="text"/>
Speeltuin in buurt	<input type="text"/>	Museumpark	<input type="text"/>
Kinderboerderij	<input type="text"/>	Schollebos (Capelle)	<input type="text"/>
		Ander stadspark	<input type="text"/>
<u>Recreatieschappen:</u>		<u>Strand/duin:</u>	
Rottemeren	<input type="text"/>	Strand Hoek van Holland en omg.	<input type="text"/>
Lage Bergsche Bos	<input type="text"/>	Oostvoorne, Rockanje	<input type="text"/>
Hoge Bergsche Bos	<input type="text"/>	Voornse Meer, Maasvlakte	<input type="text"/>
Zevenhuizer Plas	<input type="text"/>	<u>Overige landschappen:</u>	
Oude Maas	<input type="text"/>	Veluwe	<input type="text"/>
Rhoonse Grienden	<input type="text"/>	Brabantse Bossen	<input type="text"/>
Hitland (Capelle)	<input type="text"/>	Andere natuurgebieden, namelijk	
Midden Delfland	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Brielse Meer	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text"/>
Bernisse	<input type="text"/>		

Bijlage IV: Vragen uit Omnibusenquête

Heeft u in de afgelopen 12 maanden de volgende groenvoorzieningen bezocht?
Wilt u een rapportcijfer geven, alleen voor de voorzieningen die u heeft bezocht?
(10 = heel positief; 1 = heel negatief)

	afgelopen 12 maanden bezocht?		rapportcijfer:
	nee	ja	
Recreatiegebieden <u>buiten de stad</u>:			
a. Lage Bergsche Bos	☐	☐	→
b. Hoge Bergsche Bos	☐	☐	→
c. Zevenhuizer Plas	☐	☐	→
d. Oude Maas	☐	☐	→
e. Rhoonse Grienden	☐	☐	→
f. Rottemeren	☐	☐	→
g. Hitland (Capelle)	☐	☐	→
h. Midden Delfland	☐	☐	→
i. Brielse Meer	☐	☐	→
j. Bernisse	☐	☐	→
k. Een ander bos of park in de omgeving van Rotterdam	☐	☐	→
Parken <u>binnen de stad Rotterdam</u>:			
l. Kralingse Bos	☐	☐	→
m. Het Park bij de Euromast	☐	☐	→
n. Zuiderpark	☐	☐	→
o. Museumpark	☐	☐	→
Voorzieningen <u>bij u in de buurt</u>:			
p. Parkje of plantsoen in de buurt	☐	☐	→
q. Plein in de buurt	☐	☐	→
r. Speelveld in de buurt	☐	☐	→
s. Speeltuin in de buurt	☐	☐	→
t. Kinderboerderij	☐	☐	→

In het bovenste deel van de vorige vraag werd een aantal recreatiegebieden buiten de stad genoemd. Waarom bezoekt u deze recreatiegebieden wel eens?
(Meerdere antwoorden mogelijk!)

- ☐ ik bezoek deze recreatiegebieden nooit => Ga door naar vraag ...
- ☐ voor een wandelingetje, even buiten zijn, de hond uitlaten, enzovoorts
- ☐ om te genieten van de natuur, het groen
- ☐ om anderen te ontmoeten, voor sociale contacten
- ☐ om aan sport of spel te doen (u zelf of bijvoorbeeld uw kinderen)
- ☐ om een andere reden

Wat moet er volgens u aan de recreatiegebieden buiten de stad worden verbeterd?
(Meerdere antwoorden mogelijk!)

- ☐ niets; het is goed zoals het nu is
- ☐ de veiligheid
- ☐ de inrichting
- ☐ het beheer en onderhoud
- ☐ de bereikbaarheid
- ☐ meer of andere leuke dingen om daar te doen
- ☐ iets anders, namelijk:

- ☐ dat weet ik niet / geen mening

Waarom bezoekt u wel eens een park in Rotterdam? Het gaat om de volgende parken: het Kralingse Bos, Het Park bij de Euromast, het Zuiderpark en het Museumpark.
(Meerdere antwoorden mogelijk!)

- ☐ ik bezoek deze parken nooit => **Ga door naar vraag ...**
- ☐ voor een wandelingetje, even buiten zijn, de hond uitlaten, enzovoorts
- ☐ om te genieten van de natuur, het groen
- ☐ om anderen te ontmoeten, sociale contacten
- ☐ om aan sport of spel te doen (u zelf of bijvoorbeeld uw kinderen)
- ☐ om een andere reden

Wat moet er volgens u aan de parken binnen de stad Rotterdam worden verbeterd?
(Meerdere antwoorden mogelijk!)

- ☐ niets; het is goed zoals het nu is
- ☐ de veiligheid
- ☐ de inrichting
- ☐ het beheer en onderhoud
- ☐ de bereikbaarheid
- ☐ meer of andere leuke dingen om daar te doen
- ☐ iets anders, namelijk:

- ☐ dat weet ik niet / geen mening

Waarom bezoekt u wel eens een parkje of plantsoen bij u in de buurt?
(Meerdere antwoorden mogelijk!)

- ☐ ik bezoek nooit een parkje of plantsoen bij mij in de buurt => **Ga door naar vraag ...**
- ☐ voor een wandelingetje, even buiten zijn, de hond uitlaten, enzovoorts
- ☐ om te genieten van de natuur, het groen
- ☐ om anderen te ontmoeten, sociale contacten
- ☐ om aan sport of spel te doen (u zelf of bijvoorbeeld uw kinderen)
- ☐ om een andere reden

Wat moet er volgens u aan de parkjes of plantsoenen bij u in de buurt worden verbeterd?

(Meerdere antwoorden mogelijk!)

- ☐ niets; het is goed zoals het nu is
- ☐ de veiligheid
- ☐ de inrichting
- ☐ het beheer en onderhoud
- ☐ de bereikbaarheid
- ☐ meer of andere leuke dingen om daar te doen
- ☐ iets anders, namelijk:

- ☐ dat weet ik niet / geen mening

De vorige vragen gingen over drie soorten groen: recreatiegebieden buiten de stad, stadsparken in Rotterdam en parkjes/plantsoenen bij u in de buurt. In welk soort groen moet de gemeente volgens u meer geld investeren?

(Slechts één antwoord aankruisen alstublieft!)

- ☐ recreatiegebieden buiten de stad
- ☐ grote parken binnen de stad
- ☐ kleinere buurtparken of plantsoenen
- ☐ dat weet ik niet / geen mening

Bijlage V: Publicatieoverzicht COS

Algemeen

Kerncijfers Rotterdam 2008	2008
Staat van Rotterdam 2008	2008
Feitenkaart Omnibusenquête 2008	2008
Aandachtsgebieden in beeld 2007	2008
Monitor Prins Alexander 2007	2008
Feijenoord in beeld	2007
Handleiding voor het opstellen van meetbare doelstellingen	2006
Binnenstadsmonitor 2005	2005
Feitenkaart Rotterdam in Europees perspectief	2004
Staat van de Jeugd	2004

Arbeid en Inkomen

Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam en regio 2005	2008
Feitenkaart Rotterdamse kantorenmarkt per 1 januari 2008	2008
Feitenkaart Inkomensgegevens Rotterdam op deelgemeente- en buurtniveau 2005	2008
Monitor Lage inkomens Westland. 1e meting	2007
De Rotterdamse marktbezoeker 2007. Resultaten uit de Omnibusenquête 2007	2007
Monitor lage inkomens Delft. 1e meting	2006
Inventarisatie bedrijventerreinen regio Rotterdam	2006
Monitor Gemeentelijke Lastendruk Rotterdam, 2003-2006*	2006
Rotterdamers over werken bij de gemeente 2005	2005
Feitenkaart economie en arbeidsmarkt in Rotterdam	2005
Economische statistiek per deelgemeente	2004
Monitor vraagrijke arbeidsmarkt havengebonden cluster, Rijnmond. Een pilot.	2004

Bevolkingsgroepen

Chinezen in Rotterdam	2006
Monitor allochtone ouderen IJsselmonde	2005
Minderhedenmonitor 2003. Integratie en inburgering	2004
Sociale integratie en de islam in Rotterdam	2004
Stand van zaken Lus di Trafiko-projecten per 1 mei 2004	2004
Emancipatiemonitor Rotterdam 2004	2004
Feitenkaart kerncijfers Antillianen in Rotterdam	2004

Communicatie en klanttevredenheid

Rotterdamers over de gemeentelijke dienstverlening 2008. Resultaten uit de Omnibusenquête 2008	2008
Rotterdamers over bouwoverlast in het centrum van Rotterdam. Resultaten uit de Omnibusenquête 2008	2008
Het digitaal bewonerspanel Prins Alexander over het evenementenbeleid	2008
Het digitaal bewonerspanel Prins Alexander over de deelgemeentegids	2008
Tevredenheidsmeting Feijenoord 2007	2007
Kijk- en Luisteronderzoek SLOR 2006	2007
Gebruik en waardering JOS Intranet	2006
Stadswinkel op voorhand	2006
Rapportage Mediagebruik Rotterdamse Ambtenaren	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting maart 2005. Tussendijken	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting maart 2005. Middelland	2005
Communicatie wijkveiligheid. Effectmeting september 2004 Spangen	2004

Demografie

Feitenkaart - Bevolkingsmonitor 2e kwartaal 2008	2008
Feitenkaart Prognose huishoudens 2025	2008
Bevolkingsprognose Rotterdam 2025	2007
Trendprognose Rotterdam 2020	2006
De bevolkingsontwikkeling van Rotterdam 2003-2004	2004

Kunst en cultuur

Cultuurparticipatie van Rotterdammers 2007	2008
Pilot Cultuurparticipatie Delfshaven	2008
Belangstelling voor opera in Rotterdam 2008. Resultaten uit de Omnibusenquête 2008	2008
Klanttevredenheid SKVR	2006
Rotterdammers en de bibliotheek 2005	2005

Leefbaarheid en Veiligheid

Vervolgmeting monitor CO2-uitstoot Rotterdam, Woningen. Versie september 2008	2008
Dak- en thuislozenopvang Vlaardingen. Nulmeting 2007	2008
Monitor hot spots Rotterdam, vijfde meting (2007)	2007
Nulmeting Monitor CO2-uitstoot Rotterdam, Woningen. Versie september 2007	2007
Rotterdammers over het milieu 2007. Resultaten uit de Omnibusenquête 2007	2007
Rotterdammers over singels, sloten en vijvers 2007. Resultaten uit de Omnibusenquête 2007	2007
Effectmeting overlast Oude Noorden	2007
Beleving luchtkwaliteit onder Rotterdammers 2006	2006
Herkenning van radicalisering	2005
Nulmeting Leefbaarheid Opvang Pijnackerstraat Oude Noorden	2005

Onderwijs

VVE-Monitor Rotterdam 2007. 2e meting	2008
Leerlingprognoses primair onderwijs Rotterdam 2005 - 2020	2006
Integratie in het primair onderwijs Rotterdam	2005
Wonen en leren van volwassenen in de regio	2005
Belangstelling Openbaar Daltononderwijs Papendrecht	2004

Overig

Quick scan objectgebonden vergunningen	2007
Evaluatie Flexwerken dS+V	2006
Rapportage Warmtekrachtkoppeling Bergschenhoek	2005
Rotterdammers en computers 2005	2005
Evaluatie stoelmassage dS+V. Resultaten uit een enquête bij drie dS+V-afdelingen	2004

Politiek en bestuur

Rotterdammers over burgerparticipatie 2007. Resultaten uit de Omnibusenquête 2007	2007
Feitenkaart Het oordeel van Rotterdammers over het gemeentebestuur voorjaar 2007	2007
Opkomen voor Rotterdam	2006
Analyse gemeenteraadsverkiezingen 2006	2006
Analyse deelraadsverkiezingen 2006	2006
Skyline op ooghoogte	2006

Ruimtelijke ordening en verkeer

Mobiliteit in Rotterdam, de stadsregio en Nederland 2004-2007	2008
Rotterdamers over het verkeer 2008. Resultaten uit de Omnibusenquête 2008	2008
Tevredenheidsonderzoek Evenementenparkeerregeling 2007	2007
Rotterdamers over het openbaar vervoer 2007. Resultaten uit de Omnibusenquête 2007	2007
Masterplan Lijnbaanhoven	2007
Draagvlakmeting parkeren onder de Noorderhavenkade	2006
Belevingsonderzoek groene golf Schiekade/Schieweg	2006
Rotterdamers over imagobepalende plekken in de openbare ruimte	2005

Sociaal beleid

Jonge moeders in Rotterdam. Stand van zaken 2007	2007
Sociale kaart 2004. Stadsregio Rotterdam	2004

Vrijtijdsbesteding

Rotterdamers in hun vrije tijd 2007	2008
Vrijwilligers(organisaties) in Hoogvliet. Mening en behoeften	2008
Vrijwilligerswerk en informele hulp in Rotterdam 2007. Resultaten uit de Vrijtijdsomnibus 2007	2008
Quick scan Rotterdamse jongeren in hun vrije tijd	2006
Recreatief bezoek van Rotterdamers aan Rotterdam 2005	2006
Relevante trends voor het vrijwilligerswerk in 2020	2006
Rotterdamers in de wintermaanden van 2005	2005
Joffen in Feijenoord.	2005

Welzijn en Volksgezondheid

Subsidiëring van welzijnsinstellingen door deelgemeenten en gemeentelijke diensten in Rotterdam, 2007	2007
Sterfte in Rotterdam tijdens de hittegolven in juli 2006	2006

Wonen

Feitenkaart Aandachtsgroepen volkshuisvestingsbeleid Rotterdam en regio 2005	2008
Monitor Woonruimteverdeling Stadsregio Rotterdam 2007	2008
Kans van Slagen. Monitor Woonruimteverdeling Stadsregio Rotterdam. 2008 kwartaal 1	2008
Monitor Gentrification in pilotgebieden	2007
Monitor woningbouwafspraken stadsregio Rotterdam 2006	2007
Kansen op de sociale huurmarkt in Schiedam 2005 - 2006	2007
Bewoners over het nieuwe dure huursegment	2006
Monitor Aanbodmodel Rotterdam 2005	2006
Rotterdamers over de verkoop van huurwoningen 2006	2006
Rotterdamers over herstructurering 2006	2006
Evaluatie experiment huisvestingsvergunning	2005
Bewonersonderzoek Nesselande	2005

Bovenstaand overzicht is een greep uit het publicatieaanbod van het Centrum voor Onderzoek en Statistiek.

Een compleet publicatieoverzicht is te raadplegen op het internet: www.cos.rotterdam.nl